Ціна: 40 центів.

НОВІ ДНІ

NOWI DNI

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК XII | КВІТЕНЬ — 1961 — APRIL | Ч. 135

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

"Так хороше весною, а він образився!" Фотоетюд М. Начинкіна. "Україна", Київ, ч. 8, 1958.

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

В. Б-к, Нью-Йорк, США	3
Н. Ялова, Сиракюзи, США	1
Єндик Ол., Едмонтон, Канада	1
В. Г., Торонто, Канада	1

НА РОЗБУДОВУ ЖЕРТВУВАЛИ:

Г. М., Сан Франциско, США	$2.00
Голинський М., Торонто, Канада	1.50
Костюк Іван, Торонто, Канада	1.50
Антонів М., Прінц Джордж, Канада	1.50
Головко Юрій, Торонто, Канада	1.50
Наркевич Н., Цирвілл, Канада	1.00
о. Яковкевич Б., Шіго, Канада	1.00
Трегубчук І., Арлінгтон, США	1.00
Н. Н., Лашін, Канада	0.50
Григоряк В., Торонто, Канада	0.50
Надол А., Торонто, Канада	0.50
С. Ч., Міллісент, Австралія	1 фунт
Батуринський Г., Кабраматта, Австралія	10 шіл.

Сердечно дякуємо всім за допомогу!

Редакція.

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник.
Видає в-во "Нові Дні", редактор П. Волиняк.

Умови передплати:
Канада — річна: $ 3.50, піврічна $ 2.00
США — річна: $ 4.00, — піврічна: $ 2.50 амер.
Зміна адреси: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками, чи амер. грішми).
Замовлення і гроші слати на адресу:
NOWI DNI
187 Yarmouth Rd., Toronto 4, Ont., Canada

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:
A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd. London, W. 11, England
Передплата: річна — 1 з половиною фунта.

В Австралії:
S. Krywolap, Box 1586 M, G. P. O. Adelaide, South Australia
Передплата: річна — 1 з половиною фунта.

В Аргентині:
"Peremoha", 25 de Mayo 479 (26), Buenos Aires, Argentina
Передплата: річна 25 пезів. піврічна 15 пезів

NOWI DNI, a Ukrainian Monthly.
Editor: Petro Wolyniak.
Address:
187 Yarmouth Rd., Toronto 4, Ont., Canada

ЩЕ РАЗ ПРО СВОЮ ВЛАСНУ СПРАВУ

Як я писав уже в попередньому числі, справа мого "виключення" із СУЖЕРО розглядалась Гол. Контр. Комісією СУЖЕРО (Д. Пригорницький, А. Ліщина, А. Крамар) 14 березня ц. р. Комісія склала великого акта (на 4 сторінки машинопису), з якого я й подаю до відома наших читачів саму констатацію і висновки:

"1. Виключено п. Волиняка позаочно, не запросивши його на засідання, не ураховано, що п. Волиняк — один із основників організації та колишній голова Гол. Управи, що відійшов з висловленим йому повним довір'ям на останньому з'їзді.

2. Засідання було неправосильне, бо із 13 членів Гол. Управи було лише 5: Приходько, Чміленко, Костюк, Копил і Ґава.

Не були присутні: п.п. Романенко, Бойко, Беркута, Канарейський, Кукса, Фініковський, Онушко і Петрівська".

Далі Гол. Контр. Комісія перелічує протести чл. Гол. Управи, відділів і окремих членів (не всі, а лише ті, які їм показали!) і зробила ухвалу:

"Запропонувати Гол. Управі скликати позачергове засідання і в присутності п. Волиняка переглянути своє рішення про виключення його із членів СУЖЕРО, а оскільки ця справа набрала такого специфічного характеру, то від тих членів Гол. Управи, що не матимуть можливости бути присутніми, зажадати їх думку в цій справі на письмі..."

Між іншим, усі вони вже давно цю думку висловили...

З того часу, як Гол. Контр. Комісія вислала акта мені й Гол. Управі, пройшов майже місяць, але тих дві-три особи, цю людожерну справу затіяли, навіть і не думають розглядати її наново. Очевидно керуються тактикою: відтягнути якнайдовше, щоб усім вона надоїла, і щоб за неї всі забули. Та навряд чи це вдасться, бо дуже велика більшість відділів і членства цим обурена. До того з кожним днем меншає прихильників цієї шакало-крокодилячої "акції". Єдиним чемпіоном цієї "бдітельної кампанії" залишився сьогодні М. Приходько.

Та все може бути — можливо, що мені справді доведеться дещо вияснювати й уточнювати, хоч як я того й не хочу робити.

У всякому разі прошу тих читачів, яких ця справа турбує, терпеливо почекати — від них нічого не буде втаєно й заховано.

Вибачайте, що не друкую листів у цій справі: я все ще вірю в перемогу людської совісти й розуму, хоч, на жаль, не у всіх вони є.

Вчасно відновіть передплату — нагадувати нема кому й нема коли.

Не дайте, врешті, журналу сусідові — хай передплатить сам.

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa.

Printed by KIEV PRINTERS LIMITED, 686 Richmond St. W., Toronto, Ont., EM. 3-7839, Canada

Михайло СИТНИК

ВЕЛИКДЕНЬ

Пригадується: київська каплиця
І писанки й барвінок на гробках,
Як гнізда видирав я на дзвіниці,
І папороті цвіт вночі шукав.

Пройшли літа. І я іду сьогодні
На чужині, не таючись, у храм,
А все ж цей день — величний, Великодній, —
Для мене не такий святий, як там, —

Як там, у Києві, в старій каплиці,
Де вірив я у здійснення чудес...
Лише надія тут, як дика птиця,
У серці б'ється, бож — Христос Воскрес!

***

Містечко рідне. І стара каплиця,
І, мов сторожа, верби наокіл...
Там мати буде гаряче молиться,
Чолом вдаряючи в холодний діл.

І свічечка в її руках тремтячих
Згорить, як тиха мрія, до кінця;
Ніхто її печалі не добачить,
Не розхвилюються чужі серця.

А вдосвіта підуть навколо храму
Твої сусіди, несучи хрести.
Ти ж будеш у душі, неначе камінь, —
Свою журу затаєну нести.

Із лісу прийдуть хлопці — побратими —
Бойовики, сподвижники чудес..
І Ти мене, шукатимеш між ними,
Шепочучи: "Христос Воскрес!"

Василь ОНУФРІЄНКО

З НОВИХ ПОЕЗІЙ

З горбів манять простором тихі долини,
З долин манять вгору зелені горби.
Та голос зненацька до серця прилине:
"Ти їх не люби, не люби, не люби!.."

"Є гори зелені, найкращі у світі,
Є теплі долини, струмки і гаї,
Там дні твої давні з бідою прожиті,
Там рідні і друзі лишились твої."

І гори туманяться млою, чи пилом,
І сонце поблідле за хмари пливе,
Ще мить все здавалось чужим, але милим,
І раптом — чуже все, чуже й неживе.

Спасибі вам, ріки, долини і ниви,
Із вами не страшно мені боротьби,
Я чую ваш шепіт у хвилю зрадливу:
"Ти їх не люби, не люби, не люби!.."

***

Все спогади і спогади, а далі
Невже майбутнє замкнене замками?
Невже не ждуть мене сніги відталі,
Весняний вітер з теплими руками?

Невже в житті мостами крижаними
Я не пройду знайомих вод розливи?
Невже осінній вітер не густиме
Вночі мені свої сумні мотиви?

Я спогадами вимучив до краю
Свою всю душу, ніби чорним вишив...
Назад, назад, назад все поглядаю,
Неначе там себе всього залишив.

***

Навіть грім обминає далеко краями,
Не сполохує тиші, німої, як дим.
Блякне небо і спека — те саме й те саме,
І немає в цій тиші потішитись чим.

Прислухаюсь, дивлюсь, дивлюсь, чи впізнаю
Якусь зміну в житті, довгожданного тінь.
Бо ж не можна так жити: без зміни, без краю
Тільки сивого неба набридла глибінь.

Бо здається, що змовкло живе все на світі,
Що прокинешся раптом — і з дивом зі сну
Ти побачиш дороги імлою повиті,
І блакитну, лунку, наче спів, далину.

І ти йдеш подорожнім, і вітром бадьорим
Обвіває лице тобі досвітку синь...
...Ні, це мрії щоденні, хто з серцем
із хворим, —
Віджени їх від себе, від серця відкинь.

Але я не відкину, о, ні, не відкину!
У цих мріях моє найсолодше пиття.
Як пияк непробудний, я кожну краплину
Випиваю на те, щоб скрасити життя.

УСІХ НАШИХ СПІВРОБІТНИКІВ І ЧИТАЧІВ
ВІТАЄМО ІЗ СВЯТОМ ВЕЛИКОДНЯ!
Христос Воскрес!
Редакція.

Євген ГАРАН

Дари небесні

(Фантастичне оповідання.)

НІХТО в цілому Сіднеї так палко не хотів знати англійську мову, як Данило Іванович Глиба, — колись учитель із Харкова, а тепер — скромний збирач сміття в околицях парку Домейн. Цілими днями він ходив із ціпочком, наштрикував шматки паперу і складав їх у торбу, яку потім випорожняв на смітнику. Така робота, не вимагаючи великого розумового напруження, лишала йому часу й часу, щоб роздумувати про всі ті переваги й вигоди, що їх приносить знання мови.

"Візьми, наприклад, нотаря, — говорив він собі, — його добре вдягають, і годують, і шанують, бо він не лізе за словом до кишені. А ось бика запрягають, та ще й б'ють, бо це — тварина німа".

Не без того, щоб Глибі і не нагадували про пекучу потребу знання англійської мови в англомовній країні.

Та як чоловік не намагався вивчити її, на які тільки жертви не пускався, — англійська мова ніяк не йшла йому в голову.

Надходили свята 196... року. Вночі, коли інші мешканці Сіднея втішаються, і святий Миколай розносить подаруни малим і великім, Глиба довго не міг заснути на своєму твердому ложі. Йому до болю стало ясно, що він уже постарів, що пам'ять у нього вже не така свіжа, як то було замолоду, що англійської мови йому не знати, доки його й не накриють дошками. У думках, він перелистував рік за роком своє життя-буття і мислив, що доля його не мазала: щастя йому усміхалося рідко, золоті мрії не здійснювалися ніколи, а осягнене, як він казав, давалося йому горбом.

Аж десь по півночі чоловік заснув і на спині йому виступив холодний піт.

Минаючи його мешкання, святий Миколай окинув зором цього трудівника із запрацьованими руками і з посивілою від турбот рідизною, пошкодував його і дав йому в подарунок знання англійської мови, — соковитої мови, ритмічної, багатої, повної епітетів, метафор і музики. Навіть не всі радіоспікери володіють такою вдосконаленістю; і жевріє вона, така краса, хіба ще на своїй батьківщині, під пером вибагливого письменника чи на вустах старенького священника.

Наступного ранку, прокинувшись після довгої ночі, Глиба не зразу збагнув ту раптову зміну, що сталася в його семантичному світосприйманні. Кректячи і час від часу потираючи ревматичне коліно, він заслав ліжко і поголився. Та впоравшись, чоловік сказав собі:

— Ну, а тепер можна б і поснідати...

І тут він, наче вражений, спинився.

Ясно, що поснідати можна і з допомогою шматка ковбаси та окрайця хліба, — звичайна вранішня трапеза Данила Івановича, чоловіка бідного й ощадного. Але з іншого боку, слово сніданок протягом минулої ночі одержало ще новий зміст — англійський. Тут уже одним хлібом і ковбасою не відмахаєшся. В уяві Данила Івановича з'явився паркий, солодкий порідж, пахучий, смажений бейкон з яєчками, рожевий, мащений тост...

Заінтригований і дещо спантеличений, Данило Іванович з приємністю відчув, як його рефлексії про англійський сніданок уже спустилися в нижні тілесні зони і почали впливати на трохи грубшу тканину, секретуючи теплі шлункові соки і збуджуючи здоровий молодецький апетит.

Він надів капелюха і, ламаючи своє звичайне правило економности, пішов їсти до каварні.

ПРОТЯГОМ кількох днів освоївшись із своїми новими силами, Данило Іванович наче знову народився на світ. Він пірнув у життя, як спритний плавець у водні віруни, вали і гольфштроми.

Тепер він не боявся заговорити з незнайомими в парках. Не вагався гідно відповісти кондукторові, якщо той, новий на роботі, скаже щось грубеньке. Він міг зайти до пивної, хвацько вдарити гривнем по прилавку, замовити склянку пива і розмовляти з усіма присутніми, наче мовнорівний з рівними.

Але вже скоро Глиба помітив, що часто співрозмовці провожали його бурмотінням і кололи поглядами. Щось, він відчував, було в ньому таке, що дратувало їх. Невдовзі трапилася подія, яка вказала йому, що воно було.

Бил і Боб працювали в одному відділі з Глибою. Вони теж носили через плече торби для сміття. Під час обідньої перерви, смакуючи томатні сандвічі і смачно облизуючи пальці, вони витягали з цієї чи другої торби якісь знайдені бляшаночки чи шмаття і зосереджено обговорювали їхню вартість і можливу придатність. Вони ніколи не показували Глибі надмірної готовности заприятелювати з ним. Але тепер, коли мовні перешкоди зникли, Данило Іванович сам взяв на себе ініціятиву.

— Добридень! — привітався він весело одного дня.

— Гай! — буркнув Бил, відповідаючи за двох.

— Гарна погода, — продовжував чоловік, щоб не урвалась розмова.

— Так, — сказав Боб неохоче. Перспектива "микальної" й "мекальної" розмови з цим чужинцем не заохочувала його розв'язувати язика. Отож він роздратовано додав:

— Так, погода саме добра для того, щоб вивчати англійську мову. — Очевидно Бил і Боб ще не знали про Глибине чудо.

— Та куди мені, старому коняці, вивчати англійську мову! — пожартував Данило Іванович, усміхаючись собі у вуса. — Доки я вийму словника із кишені, доки знайду потрібну літеру та слово... А тим часом життя не чекає, летить, проминає, аж мерехтить, як нічні краєвиди, коли дивишся на них із вагона. Десь вдалині пливуть хати, світяться вік-

на, як розумні людські очі. Хотілося б довідатись, що ховається за ними. Та куди! Не встигаю за життям...

Тут чоловік засміявся і додав:

— Але нічого... Тепер, бачите, я теж розмовляю англійською мовою!

До краю збентежені раптовою зміною в Глибиних мовних здібностях, Бил і Боб забули про чай і дивилися на чоловіка, порозкривавши роти. А Данило Іванович тим часом продовжував:

— Мова — річ дуже важлива в нашому житті. Так я собі думаю, що якби це не людина, а худоба могла розмовляти, то, очевидно, й еволюційний процес пішов би іншим шляхом. Спала б оце собі худобинка до обіду а люди паслися б у степу, гавкали б по задвірках, абож ловили б мишей у коморі. Така вже сила слова.

Бил і Боб переглянулися, мовляв, чи не глузував цей чоловік з нашого брата. Глиба помітив, що вони моргнули один одному. Отак і в пивній буває, коли він стане розмовляти або філософувати. Та його думки розвивалися далі :

— А яке ж це велике щастя — писана мова. Подивишся на неї, і здається, що річ проста, — ось люди сіли, та й умовилися: оцей значок симолізує А, оцей — Б. Символіка навіть серед тварин трапляється. Візьміть собаку. Він теж може лишати умовні знаки. На паркані чи десь під телеграфним стовпом вся собача околиця винюхає те, що для них означає: "Тут був Сірко". Але, як подумати, то справа далеко складніша, ніж це виглядає на перший погляд. Людина за допомогою письма накопичує знання протягом тисячоліть. Сіркова ж писанина змиється після першого дощу. Крім того, він не може написати про третю особу, наприклад, "Зі мною був Бровко".

Може чоловік і далі розкладав би свої погляди на мову, та згадка про Сіркове діяння під стовпом привела Била і Боба до діла. Вони демонстративно піднялися.

— Ми вже й раніше бачили таких помі, що приїжджають до цієї країни, наче до колонії, і уявляють себе дуже розумними, — сказав Боб.

А Бил уїдливо додав:

— І пора тобі вже розмовляти не англійською, а австралійською мовою.

Після цього вони підняли свої торби і пішли собі геть.

Данило Іванович розгублено дивився їм услід, здивований їхньою несподіваною поведінкою, і шукав можливу для неї причину. Увечорі, лежачи на ліжку і вперши погляд у темряву, він прийшов до звичайного висновку: причина — брак мови.

— Думав я, — зідхнув чоловік, — що знання англійської мови розв'яже всі мої проблеми. Та якось упустив я з виду, що це мусить бути австралійська мова. Вже я й не тварина німа, та все ж од мене якось стороняться, не приймають мене до товариства беззастережно. От біда! І як би я хотів розмовляти австралійською мовою...

Святий Миколай почув його молитву і швиденько роздобув йому австралійську мову.

Наступного ранку Данило Іванович щойно прокинувся і відчув ревматизм у коліні, як негайно ж назвав його одною крутою австралійською фолкльорною ідіомою. Потім, з видом деякого полегшення, він замугикав "Волсінґ Матілду" і почав розтирати коліно долонею.

ВИДКІСТЬ, що з нею святий Миколай роздобув австралійську мову, ніяк не вказує на легкість його завдання.

Навпаки, деякі лінгвісти стануть запевняти, що австралійська мова не існує зовсім. "Хіба тільки надприродня сила, як святий Миколай, може її роздобути", скажуть вони іронічно. Різниця між діялектами і мовами полягає в тому, що діялект іще так-сяк зрозумієш, а вже чужу мову, — ніяк. Отож австралійська мова, — це просто собі мова англійська.

Та святий Миколай пішов до тих романтичних лінґвістів, що обстоюють самостійність австралійської мови. Вони кажуть, що вона вродилася під бражчання кайданів, що їх носили засланці, вона гартувалася під скрип возів, що возили вовну на Сідней, і, нарешті, вона викувала своєрідну вимову й ідіому.

Чуючи ту ідіому, святий Миколай не раз підіймав брови і вдавав, що нічого не помічає. Та своє діло він виконав бездоганно.

Вже за кілька днів Данило Іванович помітив, що його голосні і двозвуки змінилися, а образи в його мислях забарвилися по-австралійському. Наприклад, тепер його уявлення про різдвяний пейзаж не обмежувалося сніжними заметами; це також міг бути морський пляж під палким сонцем. Абож, замість того, щоб назвати когось йолопом (раніше, чоловік подібних виразів не вживав зовсім) або дурним ослом, він тепер казав просто "дурний ґала". Ґала — це австралійський папуга, що через свою галасливість вважається нерозумним. Говорячи щось, Данило Іванович розтуляв рота лише трохи, на один міліметер, і якщо можна, то тільки одну сторону, праву або ліву, так наче не хотів витрачати багато енергії. А понад усе, як того ревматичного ранку, коли він розсердився на своє коліно, так і всюди, і завжди, і при всякій нагоді, Глиба вживав певного, дуже популярного серед австралійського робочого люду фолкльорного виразу.

Майстри в галузі подібних виразів твердять, що вони дуже зручні і придатні. Складаючись часом лише з одного слова, вони все ж можуть окреслити дуже влучно найрізноманітніші почуття, ситуації, події і предмети в людському житті. Ще недавно один такий експерт заявив за кухлем пива, що він вже конвенційної мови майже не вживає, а обходиться лише з допомогою двох-трьох таких виразів.

Данило Іванович не впадав у такі крайності, бо дуже любив і шанував мови. Але в своєму новому становищі він вживав подібних виразів машинально, що мало свої наслідки, коли він познайомився з дамою, ім'я якої було пані Ґуґа.

Вона, як на свої літа, походжала ще дуже добре. Коли б хотіла, то вона ще й одружилася б (не для того, щоб мати дітей, а так, для товариства). Та вона казала, що не хотіла одружуватися. Навпаки, цілий Домейн знав її як пристрасну пропаґандистку принципів вільної любови. Там, у тіні розлогого дерева вона із своєю юною донькою Кеті били в

барабан, збирали велику юрбу і сипали навколо гаслами:

— Подружжя — рабство!

— Розбийте шлюбні кайдани!

— Вільна любов — справжня любов — непримушена любов — щира любов!

— Вирощуйте дітей під прапором вільної любови!

З юрби неслися репліки: пікантні, що приходили від чоловіків, і обурливі — від жінок. Чоловіки мали звичайно мішані й не цілком певні почуття в цьому напрямку. Жіноча ж частина авдиторії вбачала в пані Ґузі зрадницю й ворога, побоюючись, що вільна любов не забезпечить жіноцтво хлібом-маслом на старості літ.

Пані Ґуґа не зважала ні на які репліки і ораторствувала напролом.

Можливо, що вона із своїми ідеями про вільну любов нагадувала Глибі ранні хмільні роки революції в рідному Харкові. А можливо, що тут була інша причина. Може він просто втомився душею і шукав притулку. Адже всі люди Сіднею кудись належать: той до свого клюбу чи бару, той до своєї церкви чи родини, а той он належить своєму автові і каравановi. Отож Глибі теж захотілося кинути якір і десь, нарешті, спинитися. І, така вже іронія долі, він спинився і пришвартувався з усіх можливих портів і пристаней саме біля цієї жінки, що називала себе відкритим і запеклим опонентом шлюбної приналежности.

Він навіть спитав пані Ґуґу, чи не міг би допомагати їй чимось, плекаючи тиху надію, що з часом вона може таки кине на нього приязним оком.

Отож, суботами, після обіду можна було бачити, як усі чотирі вільнолюбці ідуть на Домейн. Попереду виступала пані Ґуґа рішучими маленькими кроками. За нею слух'яно дріботіла з барабаном Кеті, шаріючись під проникливими поглядами перехожих. Потім слідував довготелесий чолов'яга О'Браєн, що ніс плакати, а позаду, закриваючи процесію, старенький Данило Іванович покрехкував під вагою складаної трибуни.

Десь по третій годині, вони припиняли кампанію і в тому ж порядку вирушали до ботанічного саду на чай.

Тут Данило Іванович розсипався жартами, як молодик, бо приємне дамське товариство завжди підіймало йому настрій. Єдине, що пригашувало його розповідницький пал, це була присутність О'Браєна. Цей чолов'яга рідко промовляв яке слово; ввесь час похапливо прислужувався дамам, подаючи цукор або чай; коли ж Глиба необачно підпускав який крутенький, фолкльорний вираз, О'Браєн підіймав брови і кидав питальний погляд докору на пані Ґуґу. На це вона толерантно і втомлено усміхалася, відповідаючи, що під час вільнолюбного руху їх доводилося чувати всякого роду вирази. Отож, Данило Іванович відчував, що сказав щось зайве і що в чомусь провинився.

Нарешті одного дня вільнолюбний рух урвався. Причина — обидві дами одружувалися.

Здивований і спантеличений, Данило Іванович не знав, що й казати на це.

— А як же принципи й ідеали вільної любови? — спитав він недоречно пані Ґуґу.

Обличчя цієї звиклої до командування дами зрадило на яку хвилинку тінь роздратування. (Яке він має право втручуватися в чужі приватні справи?) Потім вона опустила очі і спокійно відповіла:

—Ми такі щасливі... Кеті трапляється багатий і покладистий чоловік. Щодо мене — я беру О'Браєна.

—Алеж ... Алеж...

Дама піднесла очі:

— Ви хочете сказати, що ви теж мали на увазі просити моєї руки?

Так, це власне, й було те, що вже від довгого часу Данило Іванович мав на увазі.

—Я розрахувала і на таку можливість. Я думаю, що ви добросердна, щира людина. Якась інша жінка з нижчих кляс суспільства буде з вами щасливою. Та не я. Я походжу з вищесередньої кляси і вживаю її мову. Ваші фолкльорні вирази жахають мене. Зате О'Браєн розмовляє культивованою австралійською мовою. Більше ж часу він взагалі мовчить. Мені подобається, як чоловіки мовчать. Вони здаються тоді дуже розумними.

З болем у серці Данило Іванович зрозумів, що його мовні знання йому не допомогли. Що ж тепер робити? Сісти за вивчення культивованої австралійської мови? Пізно. Цим щастя свого не наздоженеш. А може замовкнути, як О'Браєн? Або так замовкнути, щоб нікому не заважати своєю присутністю, не дратувати нікого своїм голосом, не набридати нікому ані своїм "миканням" чи "меканням", чи англійською вимовою, а чи фолкльорними виразами.

— Замовкнути б мені уже на віки вічні! — зідхнув тяжко, від усього серця чоловік і тут же й покаявся: зненацька він відчув себе німим.

ОЙ ГОРЕ-ГОРЕ, де ти живеш? Тут. Ось уже кілька днів пробуває Данило Іванович не лише в самотині, а і в розпачі. Ось він іде-бреде вулицями Сіднею і не чує, як навколо нього слова дзвенять, перегукуються, переливаються сміхом. Праворуч і ліворуч сяють вітрини, порозкладавши скарби на показ перехожим. Навколо поспішають люди після цілоденного поклоніння великому Молохові — фунтові. Двері привітливо повідкривані... ресторани, таксі, кіна... аби тільки гроші...

Якби, філософуючи на дозвіллі, Данило Іванович прирівняв гроші до слів, то він побачив би, що їхня символічна суть однакова. Відірвані від життя, вони нічого не варті, але в житті вони вказують на якусь конкретну річ. Та між ними є важлива різниця. Якщо слово символізує один якийсь предмет, то гроші означають всякий, перший-ліпший предмет з якої завгодно сіднейської вітрини.

Данило Іванович не дивиться на вітрини, не думає ані про Молоха, ані про слова. Йому й життя не миле. Похиливши голову, він ступає з пішоходу і тюпає навпростець через вулицю. Авта скриплять гальмами. Шофери сваряться. Вздовж колони машин підіймається, як чорна галич, гудіння.

— З дороги! З дороги!

Чоловік швидко скаче вперед, натикається на продавця газет і збиває на діл його оголошення.

—Ох, пробачте! — він підіймає, ставить оголо-

шення на старе місце і навіть не дивиться, що там надруковане великими чорними літерами:

НІМИЙ ЗБИРАЧ СМІТТЯ ВИГРАВ 100.000 ФУНТІВ В ОПЕРОВІЙ ЛОТЕРЕЇ

Тільки наступного дня йому стає ясно, що його доля вийшла на новий шлях.

З раннього ранку його атакують журналісти, питаючись, що він робитиме з грошима. А різноманітні продавці наперебій пропонують йому всякий крам.

Коли він прибуває на працю, бос вітає його з виграшем і пропонує йому працю в канцелярії.

Далі він стрічає Била й Боба, що теж вітають його, плескають по-панібратському по плечах і торкаються його на щастя.

І ніхто не має нічого проти того, що він німий.

По обіді де не візьметься пані Ґуґа, що вже не одружується більше з О'Браєном і не має нічого проти фолкльорних виразів (адже вона до них звикла під час вільнолюбної кампанії).

А урвавши вільну хвилину, Глиба йде до найвище оплачуваного в місті лікаря-спеціяліста, що обіцяє відновити його мовні здібності.

І навіщо йому тепер мова здалася?

"Гай! Гай! Мова дуже важлива річ, — каже він до себе. — Без грошей еволюційний процес людини на багато не змінився б. А без мови оце люди паслися б у степу, гавкали б по задвірках, абож ловили б мишей у коморі"

Непоправний він чоловік.

Іван **СЛОБОЖАНИН**

Кріпаччина — давня й сучасна

(Закінчення з попереднього числа)

До реформи земля належала поміщикам з так чи інакше прикріпленими до неї селянами. І панщина, ця основна форма кріпаччини в Україні, полягала в тому, що селяни одержували від поміщиків певну частку землі, яку обробляли своїми силами і своїм ременантом, а за використання землі повинні були відробляти панам певну кількість днів. Отже, коли стало питання про розміри селянських наділів після звільнення, були пропозиції залишити ту землю за селянами, якою вони фактично користувались. Проти цього виступили, розуміється, в першу чергу поміщики. Напр., Катеринославські поміщики Поль та Міклашевський пропонували половинні наділи, порівняно з тими, що були у фактичному користуванні селян. Вони мотивували свою вимогу тим, що "з наданням селянам зайвої кількости землі, вони не будуть найматись до поміщиків на обробіток землі".

Ці міркування відбились і в тексті маніфесту, де було сказано: "Поміщики, зберігаючи право власности на всі землі, що їм належать, надають, селянам, за встановлені повинності, в постійне користування садибну їх осілість і поверх того, щоб забезпечити їх побут та виконання обов'язків перед урядом, визначену в "Положениях" кількість польової землі та інших ужитків. Користуючись цим поземельним наділом, селяни за це повинні виконувати в користь поміщиків визначені в "Положениях" повинності".

Таким чином маніфест лише більш-менш виразно нормував поземельні взаємини між поміщиками й селянами. Наприклад, на Лівобережжі звільнені від панщини селяни повинні були відробляти поміщикам від 12 до 21 дня на рік за десятину землі.

Земля передавалась у користування не окремим селянам, а громадам. Лише на Правобережжі уже від 1863 р. вимагався обов'язковий викуп землі. Зроблено це для того, щоб відтягти селян від можливої участи в польському повстанні.

"Вартість землі, переданої селянству, уряд оплачував поміщикам коштом накладання на селян т. зв. "викупних платежів", які сплачувались державі протягом 40 (49,5 — І. С.) років. Таким чином поміщицькі господарства були звільнені від податків і заборгованости". (ЕУ — І, т. III, ст. 1041).

Сума "викупних платежів" разом в шістьма річними відсотками втричі перевищувала початкову. Погашення її покладалось на сільські громади на основі кругової поруки, за винятком Правобережжя та частково т. зв. Малоросійських губерній, де сплачувати їх дозволено окремим господарям. Лише за згодою поміщика селянин міг внести належний з нього викуп і стати вільним господарем. Але такі випадки були не надто часті не лише через небажання поміщиків, але й через матеріяльну неспроможність селян.

Згідно з Маніфестом та доданими до нього "положениями" залишилось правило, властиве для доби кріпаччини, про періодичні переділи землі.

Згідно з текстом Маніфесту в такому стані напівкріпацтва селяни називались "тимчасово зобов'язаними". Цей стан розраховано було на 20 років. Але тому, що поміщики намагались позбутись банкових боргів, а селяни — залежности від поміщиків, цей стан для великої більшости колишніх кріпаків був значно скорочений. Уже в 1878 р. в Україні залишалось всього 110.2 тисяч "тимчасово зобов'язаних" селян (у цілій Росії — 1,5 міл.) душ.

Згідно з Маніфестом у кожному маєтку на підставі місцевого "Положения" впродовж двох років мали бути складені т. зв. "Уставні грамоти", що ними визначались розміри землі, яка передавалась селянам у користування, та обсяг обов'язків селян перед поміщиками. Таким чином двадцятирічний стан "тимчасового зобов'язання" продовжувався ще на два роки.

Залишаючись законними господарями землі, поміщики, разом з представниками місцевої адміністрації, зловживали своїми правами. Виявлялось це

у тому, що селянам зменшувано розміри земельних наділів, підвищувано оцінку землі, а отже — й суми викупних платежів та інших повинностей, що часто-густо змушувало селян відмовлятись повністю або частково від землі, одводилось селянам гіршу землю, переміщувано їх з їхніх садиб, позбавлялось їх зручних пасовищ та водопоїв тощо.

У зв'язку з тяжкими умовами розкріпачення селяни часто не хотіли підписувати "Уставних Грамот", бо не довіряли поміщикам і боялися повернення панщини.

Ураховуючи можливість незадоволення селян реформою і в зв'язку з цими набридлими урядові селянськими заворушеннями, було запроваджено інститут генерал-губернаторств з надзвичайними повноваженнями.

У наслідку реформи із загального земельного фонду в дев'яти українських губерніях за селянами було закріплено 21.900 тис. га. (45,7%), у руках великих власників залишилось 22,500 тис. га. (46,6%), а решта (7,7%) — за державою та церквою. "Отже, — як пише "Енциклопедія Українознавства" (ЕУ — І, т. III, ст. 1041), створилась "земельна тіснота", яка визначила уклад селянського господарства й забезпечувала постачання праці з боку селянства".

Пересічний розмір земельної площі селянського господарства (разом з купленою землею) в Україні 1877 р. дорівнював 8,9 га, при тому в степових губерніях він досягав 14,1 га, а в лісостепових — лише 6,9 га (хоч при тому на Правобережжі розміри селянських наділів були збільшені, порівняно з тими, що ними користувались селяни до реформи).

"...чимало селян, що були зайняті в садибному й домовому господарстві поміщиків, були звільнені без наділення землею. Тим самим спричинився постійний попит селян на землю, а звільнення від кріпацтва й надання селянам права володіти землею становили правну підставу для включення їх в ринковий обіг щодо землі". (ЕУ — І, т. III, ст. 1041).

Відсоток селян, що звільнялись від кріпацтва без землі, був досить високий, бо землі не вистачало, щоб задовольнити вимоги закону щодо розмірів поміщицького і селянського господарства. Приміром, на Лівобережжі цей відсоток дорівнював 17,6, а в степовій Україні він досягав навіть 26%. У цій останній зоні Редакційні Комісії виходили з потреб розвитку товарового поміщицького господарства (зерно й вівчарство) для збуту продукції за кордон через чорноморські порти, як також з можливостей для селян мати працю в поміщиків. Тим то тут було встановлено високі викупні платежі, що не відповідали реальним можливостям їх покриття. А це часто-густо змушувало селян відмовлятись частково або й повністю від землі.

Там, де землі не вистачало, селянам давалась можливість за державною допомогою переселятись на вільні землі.

І проте, загально кажучи: цар-визволитель мав рацію, коли незадовго до підписання Маніфесту заявив на засіданні Державної Ради: "Я сподіваюсь, панове, що розглядаючи проєкти, подані в Державну Раду, ви переконаєтесь, що все, що можна було зробити для захисту вигід поміщиків, зроблено..."

На Правобережжі, щоб ущемити поміщиків (переважно польського роду) за їхню мало не поголовну участь у польському повстанні та ізолювати від них селян-автохтонів, як потенційних учасників цих повстань, — на відміну від інших губерній, за указом з 1864 р., в тих маєтках, де розверстки між поміщицькою й надільною землею не було перед тим проведено, селянам дозволялось користуватись сервітутами. Останні полягали в тому, що селяни могли користуватись толокою та спільним вигоном для випасу худоби, сіножатями і випасом худоби в лісах, користуватись паливом з поміщицьких лісів, ловити рибу в поміщицьких ставках тощо.

Сервітутне право мало помітне значення, що видно хоча б з того, що ним користувалось на Правобережжі від 54 до 71 відсотка селян. Але в державі, що на її чолі стояв найбільший поміщик, поміщики мали змогу зловживати — і фактично зловживали — сервітутним правом. Це, звичайно, не могло не погіршувати взаємин між поміщиками й селянами і взагалі загострювати аграрні взаємини.

Наділення землею на душі, екстенсивний спосіб господарювання — в рільництві (трипілля) й тваринництві, що обумовлювалось лишком робочих рук, та нерозвиненими зовнішнім і внутрішнім ринками, не сприяли поступові сільсько-господарського виробництва, зокрема застосуванню машин, тому врожаї на родючих українських ґрунтах підносились надто повільно. Так урожаї основних зернових культур піднеслись: з мізерної цифри 3,0 — 4,7 цнт. в 1860 — 1870 роках до 5,9 — 9,6 центнерів з га в 1900 — 1910 роках.

Нераціональність розподілу землі на душі при громадському способі її використання, очевидно, усвідомлювали й самі автори проєкту реформи, що видно з такої постанови Редакційної Комісії: "З дальшим розвитком господарських умов громадський устрій перетвориться в тягар для самого селянства. Перехід від господарського користування землею на подвірний буде, мабуть, неминучий. Треба дати громаді законний шлях до природного внутрішньою необхідністю викликаного розподілу її на той випадок, якби пізніше виявилось, що він не відповідає вимогам нового економічного буття".

А тим часом ціни на землю зросли від 1861 р. до 1-ої світової війни в 14,4 рази. "Ще більше зросли ціни на земельну оренду, якої до реформи майже не існувало. Вона набула характеру т. зв. "харчової оренди" і давала таку оплату земельного капіталу, або "абсолютної ренти", яка удвоє й більше перевищувала банкову вартість капіталу". (ЕУ — І, т. III, ст. 1041).

Реформою 1861 року з її високими викупними платежами, залишеною, хоч і під іншою назвою, панщиною чи оброком і т. п., селянство не мало підстав бути задоволеним. І тому довгий час після видання Маніфесту серед селян ходили чутки про сфальшування поміщиками та урядовцями справжнього царського Маніфесту. Це змусило царя недвозначно заявити: "... ніякої іншої волі не буде, крім тієї, яка дана, і тому селяни повинні виконувати те, чого від них вимагають закони і Положення 19 лютого".

Наслідком цього селянство не заспокоювалось і з особливою силою його заворушення вибухли в роках 1902 — 1903, що й примусило уряд скасувати кругову поруку за викупні платежі (1903 р.) а 1906 р. — й самі виплати по них.

"В наслідок штучного створення умов, які надовго затримали розвиток сільського господарства, настав застій виробництва і надзвичайне загострення аграрних відносин. Відбувався поширений процес парцеляції селянських господарств. Увесь час збільшується число господарств із землезабезпеченням нижче 3-ох гект. на двір, коштом зменшення дальшої групи — від 3-ох до 9-ти гект. і навіть коштом вищої групи — від 9-ти до 50-ти гект. Це в умовах невпорядкованости аграрних відносин стає природним явищем, бо від 1860 р. до початку XX ст. сільська людність України зросла на 86%, а земельна площа — лише на 41%. Такі умови призводять до аграрного перенаселення і масової еміграції." (ЕУ — I, т. III, ст. 1041 — 1042).

Тим то російському імперському урядові не важко було принаджувати українських, зголоднілих на землю, селян "на Сибір" для колонізації неосвоєних азійських просторів: лише за період від 1890 до 1913 р. з України було переселено за Урал 1.975 тис. осіб.

І тому не треба дивуватись селянським розрухам в Україні в той час, як також і тому, що в революції селянство брало участь під гаслом: "Земля і воля трудовому народові".

Становище селян інших категорій.

У добу кріпаччини в Україні, поруч з селянами, що робили на панів своїми руками й руками своїх родин та своїм реманентом, існувала категорія державних селян та дворових.

Остання категорія — це ті селяни, що за "сказками десятої ревізії" були записані дворовими людьми при населених маєтках, домах, фабриках і заводах тощо. При звільненні від кріпацтва вони діставали землю лише в тім разі, якщо вони до певного часу так чи інакше брали участь у сільсько-господарському виробництві. Інакше вони землі не одержували і мусіли або залишатись і надалі панськими слугами, або йти на сторонні заробітки. В останньому випадку вони мусіли впродовж двох років платити поміщикам грошовий оброк.

До категорії дворових зараховувались також і ті селяни, що належали дрібним поміщикам, у яких вони, хоч і працювали в хліборобстві, але яких поміщик не міг задовольнити розміром землі, що відповідав би вимогам закону. Отже, й такі селяни не одержували землі, а лише особисту свободу.

Всього дворових селян напередодні реформи в Україні нараховувалось 173 тис. душ чоловічої статі, себто 17,4% всіх кріпосних селян.

1858 р. в дев'яти українських губерніях загальна кількість населення дорівнювала 12,88 міл. душ. З них 11% складали мешканці міст, 46,5% — державні селяни, решта (43,5%) — кріпаки.

Група державних селян була досить не однорідна: до неї належали козаки, військові поселенці, колоністи, селяни, що працювали на заводах, а на Правобережжі — ще й т. зв. "чиншовики", себто орендарі панських земель ще з часів Литовсько-Української держави. Але основна маса державних селян це були "вільні сільські обивателі". Жили вони на державних землях і, користуючись ними, виконували за це держані або орендаторам обробчі чи панщинні повинності. Цар Петро I оголосив їх не лише своїми підданими, але й кріпаками, отже, перетворив їх на свою особисту власність. У такому стані державні селяни не мали права закріплювати за собою землі, на якій вони споконвіку жили й працювали.

До категорії державних селян належали також т. зв. "малоросійські козаки" Гетьманщини (533,8 тис. душ чоловічої статі). Вони володіли предківською землею на правах власности, але це право було обмежене вимогою продажу землі тільки особам свого стану.

У більшості українських губерній державні селяни одержали душові наділи землі, що були мало не вдвічі більші від наділів колишніх кріпосних селян, хоч при тому частина з них залишилась без землі або лише з частинними наділами. Вони залишились основним податним станом: сплачували подушну та обробчу податі, що дорівнювали приблизно половині їхнього річного прибутку.

Юридичні права державних селян були обмежені: над ними було встановлено нагляд місцевої влади, на них розповсюджувався кріпосницький принцип кругової поруки, їм обмежено було право переходити в інші податні стани та право мати свої підприємства тощо.

Відсоток державних селян у зв'язку з історичними, економічними та іншими умовами в окремих зонах України був не однаковий. У степовій Україні, де кріпаччину було запроваджено найпізніше, він дорівнював 65,7, на Лівобережжі — 56.8, а на Правобережжі — лише 24,7.

Згідно з царським указом з дня 24 листопада 1866 р. в 36 губерніях Росії, а в тому і в Україні (за винятком Гетьманщини) земля державних селян залишалась власністю держави і лише передавалась у постійне користування громадам (на Правобережжі — лише в подвірне користування). Впродовж 20 років державні селяни мусіли сплачувати т. зв. оброчну подать. Якщо громада або окремі господарі бажали звільнитись від тієї податі, то вони мусіли "внести до казни капітал, що з нього відсотки дорівнювали б сумі оброчної податі". Звільнена таким чином від щорічної оброчої податі земля виключалась з громадського наділу і вважалась приватновласницькою. За указом від 12 липня 1886 р. оброча подать і збори, що її заміщали, а також лісовий податок з 1 січня 1887 р. були перетворені у викупні платежі, для погашення яких було встановлено 44-річний строк (до 1 січня 1931 р.)" (В. П Теплицький "Реформа...", ст. 123 — 124).

Викупні платежі по шести українських губерніях (виключалось Правобережжя) перевищили суму оброчної податі на 65% і становили для селян цих губерній щорічну суму 7.769.485 карб. сріблом.

Кріпаччина давня й сучасна.

У вступній частині Маніфесту з 19 лютого було сказано: "... державне законодавство, діяльно упорядкуючи вищі й середні стани, визначаючи їх обов'язки, права й привілеї, не досягло рівномірної діяльности щодо людей кріпосних, так названих тому, що вони частинно старими законами, частинно

звичаєм, спадково закріплені під владою поміщиків, що на них разом з тим лежить обов'язок дбати про їх добробут".

Звертаємо увагу не на "гуманітарні" міркування царя, що призвели до думки про розкріпачення селянства. Тих міркувань або зовсім не було, або вони не мали вирішального значення. Ми звертаємо увагу на момент тлумачення Маніфестом питання походження кріпаччини, як соціяльно-економічного й політичного явища. І мусимо визнати, що Маніфест намагається, хоч неповно й невиразно, але досить совісно характеризувати історію виникнення кріпаччини, а саме, що, крім законодавства, кріпаччина виникла, як наслідок звичаю, породженого, очевидно, соціяльно-економічними умовами.

Справді бо: не маючи належно зорганізованого адміністративного апарату, держави того часу не мали змоги охопити своєю обслугою своєї території і тому перекладали ці обов'язки на довірених людей, що ними були поміщики. Це особливо стосується Московської (пізніше — Російської) держави, що уже від часу царювання першого "собирателя Руси" Івана III, прозваного Калитою за те, що він, мов у калитку гроші, "збирав Русь" у єдину велику централізовану державу.

Тим то у "Положении" про селян, що виходять із кріпосної залежности, було передбачено організацію адміністративного апарату, почавши від сільських громад та місцевих судів і до повітових мирових з'їздів, мирових посередників та губерніяльних в селянських справах "Присутствий". Аж після цього поміщики звільнялись від обов'язку прохарчування й опіки над селянами та обов'язку стягнення з них грошових і натуральних повинностей тощо. Натомість всі ці обов'язки перекладались на селян в особі, на підставі законів зорганізованих ними, органів самоврядування.

Так було із зародженням та існуванням кріпаччини.

Ми далекі від того, щоб так чи інакше виправдувати кріпаччину — цей напіврабський політично-економічний інститут — або вихваляти Маніфест 19 лютого. Цей останній навіть своїм змістом, не кажучи вже про численні зловживання під час його реалізації, не задовольняв справжніх потреб селянства і не давав йому належних юридичних прав. І проте ми не можемо відкидати певного прогресивного значення цього Маніфесту.

Ми бачимо також певні об'єктивні фактори, що спричинили виникнення кріпаччини. Тим часом для запровадження колективізації таких факторів не існувало. Основною, якщо не єдиною, спонукою для ліквідації одноосібного селянського господарства і організації колгоспів, був мотив політично-ідеологічного порядку, сказати б, особлива філоосфія більшовизму.

Суть цієї філософії зформулював перший і найбільший більшовицький пророк — Ленін. Вона полягає за його словами ось у чому: "Доки ми оточені селянською стихією, капіталізм у Росії має тривкішу економічну базу, аніж комунізм". Будучи дворянином і, отже, бачивши селянське життя може тільки з сальон-вагону та знаючи його в кращому разі з літератури, — Ленін розглядав селянство як "останню капіталістичну клясу", що "породжує капіталізм та буржуазію постійно, щоденно, щогодинно, стихійно і в масовій кількості".

Особливо ненависним, треба думати, для Леніна і його партії було українське селянство, що більше й дужче, як селянство інших національностей імперії, зрослось із землею. Тому, якщо не можна було, цю генетичну основу української нації, знищити фізично (над чим поважно задумувався Ленінів наступник — Сталін), то треба було його принаймні матеріяльно ожебрачити, духово упокорити і здеморалізувати. І тому, мабуть, більшовики, інтернаціоналісти на словах, що діють методами і, вільно чи невільно, в інтересах російського імперіялізму, — не лише з практичних міркувань — свої основні експерименти проробляли й проробляють на спині українського селянства. Пригадаймо: перші колгоспи в СРСР було утворено в Україні, перші МТС — закладено в Україні, експерименти з т. зв. "агрогородами" — розпочато в Україні і т. д.

Отже не в турботах про забезпечення життєвих інтересів трудового народу, іменем якого правлять більшовики, а в намаганні реалізувати свою ідеологічно-політичну доктрину, полягала мета запровадження трагічної для нашого селянства колективізації.

Головним завданням колективізації була потреба прибрати до рук селянство, як робочу силу, що її можна було б використати, як для здобуття дешевої сільсько-господарської продукції, так і для безпосереднього використання його робочих рук в інших галузях "соціялістичної" економіки.

Дорогою до цього було безоглядне руйнування одноосібних господарств і побудова на тих руїнах "потьомкінських деревень" — колгоспів.

Історія середньовічної Европи знає експропріяцію селянства відомою, наприклад, в Англії під назвою "Згін з їхніх земель" і перетворення їх на робітників-пролетарів, що диктувалось певними економічними причинами.

На підставі аналізи тогочасного відтинку історії Англії К. Маркс писав: "Для того, щоб експропріювати хліборобів нема необхідности зганяти їх із земель, як це було в Англії та інших країнах; нема також необхідности знищувати общинну (громадську) власність за допомогою наказу. Спробуйте зверх певної міри відібрати у селян продукт їхньої сільсько-господарської праці і, не зважаючи на вашу жандармерію і вашу армію, ви не зможете прикувати їх до полів"... (К. Маркс "Сочинения", т. XXVII, ст. 685).

Так учив більшовиків грабіжництву їхній ідол! І треба віддати належне його послідовникам: вони в цій справі показали себе найпослідовнішими його учнями.

"Велику ролю в поневоленні селянства відограло законодавство Російської феодальної держави"... "З метою позаекономічного примушування держава посилювала правовий натиск на селянство"... "Утворення Російської централізованої держави посилило процес закріпачення селянства".

Так пише науковий співробітник Київського Університету П. Д. Індиченко (див. його працю в кінці цього нарису), не вагаючись в іншому місці лаяти українських "буржуазних націоналістів" на чо-

лі з Грушевським за те, що ніби то вони фальшують історію, твердячи, що кріпаччину занесено в Україну з-зовні. А до його останньої фрази лише додали б: "... і поглибило та надало їй загальновідомих форм і змісту". Бо в Україні кріпаччини у формі напіврабства, яке було в той час на Московщині та в Польщі, не було; вона появилася разом з московськими панами, що їх царі "жалували" українськими землями, на які вони прибували часто разом зі своїми кріпаками.

Пізніше, в XIX столітті, коли сільське господарство, що спиралось на низькопродуктивну рабську працю кріпаків, зайшло в стан перманентної кризи, царсько-поміщицька верхівка почала шукати її причин і — наслідком цього — поважно задумуватись над самою проблемою кріпапаччини, що цей стан породжує. Так прийшло до Маніфесту 19 лютого.

"Втручання поміщицької держави в економічно-правові відносини між поміщиком і селянином позбавляло землевласників великих турбот. Тепер поміщикам і духовенству не потрібно було вишукувати різні засоби залучення і затримання робочої сили — сама держава брала на себе вирішення цієї важливої проблеми".

Так, на підставі марксо-ленінської філософії коментує зміст Маніфесту згаданий щойно Індиченко. Інакше писала про це "Основа" — цей єдиний тоді пресовий орган української національної думки. Маніфест вона характеризувала, як "початок доброї справи", враховуючи неможливість здобути в той час щось більше. ...самий початок такого перетворення (мається на увазі не лише Маніфест про ліквідацію кріпаччини, але й початок т. зв. "великих реформ" — І. С.) є вже всесвітньою заслугою: вона ставить тих, хто думав народню думу, хто сприяв вирішенню селянської справи... в ряду справжніх визволителів людства".

Можна не погоджуватись з генеральною, так би мовити, думкою "Основи" (якщо б припустити з її боку тенденцію цареславія!), але факт залишається фактом і його дальша історія підтвердила, що Маніфест зробив радикальний крок у напрямку розкріпачення. І при тому не лише соціяльно-економічного, але й, урешті, політичного й духового. Цього не може відкидати об'єктивний історик.

Прогресивність Маніфесту особливо виявляється при порівнянні давньої й новітньої кріпаччини, ім'я якій — колективізація.

Згідно з Маніфестом — в шестидесятих роках минулого століття за царських самодержців — кріпаки, поруч з деякими економічними полегкостями, одержали особисту свободу, що давала їм можливість улаштовувати їм свою долю згідно зі своїми бажаннями, і при тому часто з допомогою держави. А в тридцятих роках нашого століття, за більшовицьких самодержців, селяни не лише позбулися засобів виробництва, що робили їх економічно незалежними, але втратили й особисту свободу, бо своєвільне залишення колгоспу розглядається нарівні з дезертирством з армії.

Історія зафіксувала факти тяжкого матеріяльного й правового стану кріпаків, але вона не знає фактів свідомо зорганізованого фізичного винищування кріпаків та ще в таких кількостях, як це здійснили більшовики над українським селянством у 1932 — 1933 роках.

За часів кріпаччини були відомі порівняно нечисленні випадки висилання збунтованих кріпаків на Сибір. Більшовицький же режим має перед царсько-поміщицьким ту "перевагу", що він депортував українських селян у східні й північні зони своєї імперії великі сотні тисяч (якщо не мільйони) ні в чому не повинних селян.

Згідно з місцевим "Положением", наприклад, для т. зв. "Малороссийських губерній", селяни не зобов'язані відбувати на користь поміщиків ніяких повинностей, за винятком установлених цим "Положением" (Мається на увазі відробіток розміром від 12 до 21 дня на рік та грошовий оброк у сумі від 1 карб. 40 коп. до 2 карб. 50 коп. за десятину польової землі тощо), а тому касується: 1. збори (річеві дані) баранами, домашньою птицею, яйцями, маслом, ягодами, грибами, пряжею, полотном, сукном і т. п.; 2. т. зв. "додаткові повинності", як от: вартування в панських садибах, лісах, полях, сіножатях, догляд худоби тощо; 3. т. зв. "толоки" й "гуртові роботи".

"Положения" для інших частин України мало чим відмінні від цього.

Як бачимо, навіть царсько-поміщицький уряд уже сто років тому ставив до селянства незрівняно менші вимоги, ніж нинішній "робітничо-селянський" уряд. Пригадаймо "першу заповідь" більшовицьких "мойсеїв", що зобов'язує передовсім виконати норми поставок сільсько-господарських продуктів державі, не зважаючи на те, що може селянам-колгоспникам нічого не залишається за їхню працю.

Для виконання, — як селянами, так і поміщиками, — зобов'язань, передбачених даними до Маніфесту "Положениями", було зорганізовано суди, що, хоч часто й відступали від приписів закону, але були й діяли. Для контролі взоемин між селянами-колгоспниками і такими ж органами більшовицької держави, як от "Заготзерно", "Заготскот", "Заготльон", "Заготшкіра" і т. ін., що їм, здається, нема й числа, — судів не існувало й не існує.

Нарешті, кріпаки минулого століття мали велике щастя порівняно зі своїми колгоспними нащадками: коли над ними знущались пани — вони не зобов'язані були вигукувати їм "Слава!", так, як це є за колгоспної кріпаччини.

**
*

Цікаво відзначити один момент у праці підрадянського академіка В. П. Теплицького (див. його працю). З незрозумілою реакцією він пише: "Відстоюючи вимогу про передачу землі тим, хто на ній працює, селяни самі того не усвідомлюючи, боролись за "американський" тип буржуазної аграрної революції в Росії".

Але для нас ця справа цілком зрозуміла: у бажанні мати свою землю виявляється природній гін селянина-трудівника до якнайкращого використання природи в цілях створення належного добробуту. Це бажання ми вважаємо настільки природним, наскільки й шляхетним. А от саме цього й не може (або й не має права) зрозуміти підрадянський учений.

І правильно підказує селянству його інстинкт: за американського способу господарювання перед країною і селянством не стояло б питання систематичної недостачі сільсько-гоподарчих продуктів, як це

є в СРСР, а стояло б питання, що робити з лишками тих продуктів, як це є в Америці.

В іншому місці В. П. Теплицький пише: "Боротьбу селянських мас за землю очолили революційні демократи — Чернишевський, Добролюбов, Герцен, Огарьов, Шевченко, які добре розуміли, що тільки такий шлях в найбільшій мірі відповідає інтересам трудящих і забезпечує швидкий економічний розвиток країни".

Цілком правильно. Лише треба б, мабуть, було щодо боротьби проти кріпаччини в Україні зробити переміщення імен борців... і додати такі слова: "...але революційні демократи боролись не тільки за землю для селян, а й за врожай з неї..."

***

Усі заходи більшовиків, зокрема механізація виробництва, що надто дорого коштує селянству, кінчаються тим, що колгоспно-радгоспне господарство своєю продуктивністю ледве дає змогу дотнати досить таки відстале сільське господарство дореволюційного часу. Урожайність навіть найпередовіших колгоспів та радгоспів не дорівнює урожайності пересічних поміщицьких та добре поставлених селянських господарств того часу. Це особливо стосується таких важливих для українського сільського господарства культур, як цукровий буряк та майже всіх галузей тваринництва.

Вибагливий читач цілком законно вимагатиме підтвердження цього твердження цифрами. Але, що може зробити автор цих рядків, коли тим цифрам не вірить навіть сам Хрущов?..

Криза сільського господарства, що частенько навіщає СРСР, і що з особливою силою розгорілась 1960 р. — на тридцятому році "соціялістичного" хліборобства, є натуральним наслідком колгоспної системи господарювання. Бо комуністичні організатори сільського господарства йдуть проти психології трудівника-селянина, що любить землю-годувальницю і вкладає в неї не лише свою фізичну силу, але й душу свою. Бо він знає, що на відміну від індустріяльного виробництва, що має справу з "мертвими" предметами, він працює з живими істотами (рослинами й тваринами), які вимагають до себе не лише уваги, а навіть любови. Але, як примусова любов не може забезпечити нормальних взаємин між подружжям, так і примусова праця колгоспного напівраба не може давати належних наслідків .

Це розуміли пани — творці Маніфесту 19 лютого, але цього, мабуть, не в силі зрозуміти не-пани — творці колгоспів...

Не може врятувати більшовицьких "будівничих нового суспільства" також і задумуване часом ними переведення колгоспників на становище робітників, бо або державний бюджет не витримає, або ті робітники, як і часто за минулої кріпаччини, сидітимуть голодні й голі і опиняться в розряді саботажників.

***

У столітній ювілей розкріпачення селянства більшовицькі вчені і не вчені пропагандисти багато пишуть: мовляв, дивіться, люди, як воно тоді було! Тільки ані словом не згадують новітньої кріпаччини. Але трагедії селянства, і передовсім українського, приховати їм не пощастить, бо, — як казав Великий Кобзар України, —

...невчене око
Загляне їм в саму душу глибоко, глибоко, —
Дізнаються небожата чия на вас шкура і засудять;
І премудрих немудрі одурять...

Колгоспний режим може існувати лише з допомогою комуністичної партії та її політичної поліції. І, як віримо, що більшовицький режим не вічний, так віримо й у загибель його творива — колгоспів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

Михайло Грушевський, "Історія України-Руси". Т. т. 3, 4, 5. Вид. "Книгоспілки". Нью-Йорк. 1955.

Микола Аркас, "Історія України". В-во "Полтава", Буенос Айрес, 1947 р.

"Велика Історія України". Вид. Івана Тиктора.

"Енциклопедія Українознавства". Вид. НТШ, Мюнхен — Нью-Йорк.

Нестор Олежко, "Аграрна політика більшовиків", "Наша Книгозбірня", 1947 р.

В. П. Теплицький, "Реформа 1861 р. і аграрні відносини на Україні". Вид. Академії Наук УРСР. Київ, 1959 р.

"Крестьянская реформа в России 1861 года". (Збірник законодавчих актів з передмовою А. К. Софроненка). Москва. 1954 р.

П. Д. Індиченко, "Земельне законодавство поміщицько-буржуазної Росії (1861 — 1917)". Вид. Київського університету. Київ. 1959 р.

М. П. Герасименко, "Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства". Вид. Академії Наук УРСР. Київ. 1959 р.

О. П. М. Першин, "Нариси аграрної революції в Росії". Вид. Академії Наук УРСР. Київ. 1959 р.

Іван Слобожанин, "Нариси з аграрного питання". Мюнхен. 1955 р.

Вадим СВАРОГ

ПЕРЕД ЛИЦЕМ ІСТОРІЇ

1. Українці і їхня доля

(Василь Чапленко: "Українці". 1960.)

Коли Україна займалась вогнем братовбивчої громадянської війни, одна з частин армії УНР, що стояла в Січеславі (кол. Катеринослав) послала своїх делегатів до селянського повстанського загону в Самарчику.

Ці делегати мали завдання приєднати селян-повстанців до військ, що боролися за незалежність України. Повстанський загін був організований більшовиками, і його ватажкові Молибозі вдалося примусити повстанців повірити, що "українці" хочуть нового поневолення селян.

Делегати "петлюрівців" були жорстоко замучені повстанцями, що стали під червоний прапор, принесений із півночі. Але двоє людей з цього загону побачили, що їм не подорозі з Молибогою. Вони покинули повстанців-більшовиків і поїхали в в Січеслав, щоб приєднатися до "українців".

Ці двоє — молодий Василь Роговенко та Іван Овечка, ветеран першої світової війни, загартований вояк — є героями Чапленкового твору "Українці". Ось як описується їх перша зустріч з отаманом Горобцем, командиром "петлюрівської" частини:

"— Чекайте! То це у вашому загоні замучили наших хлопців? У Молибоги?

Тінь смутку пробігла по його обличчі. Блиск його зубів і добрість очей умить погасли. (Та ще й сонце в цю мить сховалося за якусь там вищу будівлю, немов темною полою закрилося, тільки з боків виприсало його проміння).

...Овечка збентежився. Тик-мик... У роті враз пересохло, язик мов не його став.

— Та там... (Не сказав: "У нашому"). — Той же Молибога — як звірюка!.. — А потім додав, що він сам навіть не бачив їх, тих убитих. Тільки Василь, його молодший товариш, бачив. І після цього вони й вирішили до нього... до українців перекинутися...

— Струнко, панове товариство! — обернувся отаман до свого штабу. — Ушануймо на цю згадку героїв-мучеників! Ушануймо тих, що вмерли за Україну!..

Усі виструнчились у пошані, з піднесеними до шапок руками, зробивши сумно-урочисту тишу. Семеро суворих людей, що самі ходили під знаком смерти-війни, злилися в одному почутті любови до України. Ах, та Україна! Україна близька (бо ось тут, під ногами, земля з такою назвою) і далека (бо їх так мало, борців за неї); Україна, що жила в серцях, як мрія дорога...

Хвилину так постояли. Овечка — теж із піднесеною до шапки рукою.

— Вільно! — сказав отаман і опустив руку.

Овечка побачив сльозавий блиск у його очах і відчув, що й у нього самого щось защеміло всередині, мов на плач брало..."

У цьому короткому уривку, немов сонце в краплині води, зосередилось найголовніше, що сказано в Чапленковій новій повісті, основна її тема. Україна близька і далека. Бо так мало борців за неї і так багато тих, що проти неї — тобто проти тих, що готові накласти своїм життям за майбутнє, гідне її народу...

Наша література в невиплатному боргу перед людьми епохи Центральної Ради й Директорії. У надзвичайно складній історичній обстановці, що не віщувала нічого доброго для борців за незалежну Україну під жовто-блакитним прапором, — тобто під своїм власним національним прапором, — ці люди були героїчними борцями за романтичну мрію.

Про ту добу вже написано немало мемуарів і певна кількість історичних статтей і монографій. У цих книгах і статтях пишеться про перебіг тогочасних подій, про бої, наступи, відступи, названо окремих героїчних бійців. Усе це треба знати. Але знати тільки це — це значить знати ще дуже мало.

Значно більше, ніж бойові епізоди й рухи військових частин, нас повинні цікавити люди, з яких складалися ті частини; ті люди, які після багатовікової "перерви" в історії України, взялися за зброю, щоб ціною власного життя "відновити" цю історію. Їх боротьба не мала великих шансів на успіх, але це їх не бентежило. Хтось мусить цю боротьбу почати. І хтось мусить загинути в перших лавах. Цю долю вони самі прирекли собі...

Звідки взялися вони, ці люди, коли в масах українців, здавалося, назавжди завмерла національна свідомість? Хто були вони, ці люди? Якої особистої вдачі, з якого соціяльного середовища, з яких родин? Яким шляхом пройшли вони до усвідомлення свого трагічного морального обов'язку?

Ні історичних, ні тим більше літературних творів, які б намагалися дати якнайвичерпніші відповіді на ці питання, в скільки-небудь достатній кількості, ще немає. Повість Василя Чапленка "Українці" є твором, який саме на ці питання й намагається дати відповідь. Бодай у такій мірі, у якій це можливо зробити в творі, що в царині своєї теми є фактично піонерським твором.

Не вдаючись у глибоку психологічну аналізу своїх персонажів, В. Чапленко, проте, розгортає перед нами широку і яскраву картину доби — доби з переплутаними деталями й тенденціями, доби хаотичної й дико-незрозумілої, доби, що в ній героїчне сплелося з потворним і огидним...

У Чапленковій повісті ми знайомимось з багатьма типічними людьми того часу. Вони втілюють у собі все складне плетиво тогочасних суперечливих і взаємно-ворожих тенденцій і відносин, братоненависницький і братовбивчий характер тих часів. Ці люди переконливо живі своєю складністю і внутрішньою суперечливістю.

Ось ті люди, що стали за Україну: командири петлюрівських частин, романтики й поети в душах своїх — отаман Горобець і отаман Кривошапка, який урочистим парадом своїх бійців, зодягнених у музейні реліквії, хоче пробудити національну свідомість у міщанській масі; молоді патріоти —

Марко Дашкевич і Василь Роговенко, теж романтики (бо не будучи романтиком не можна було в ті часи боротися за Україну); "професійний солдат" Овечка, найсимпатичніший тип українського селянина, галичанин, поручник Василик, якого химерна доля кинула в масу наддніпрянців, серед яких він здається таким чудним, таким "нетутешнім"...

А ось ті, що проти них: більшовицькі партизани, несвідомі й некультурні селяни, полонені демагогією комуністичних агітаторів — таких, як Лука Нагаєнко (він належить до типу тих українців, які є ганьбою і нещастям свого багатостраждального народу); махновці — дика орда, до складу якої ввійшли такі ж самі безвідповідальні, темні елементи нашого народу; представник зросійщеного міщанства Мишко Бондаренко, який готовий приєднатися до кого завгодно — і до махновців і до білих — але лютою ненавистю відщепенця й ренеґата ненавидить "українців" і їх мову.

І, нарешті, третя складова частина тодішнього суспільства: байдужі й шкурники — Гнат Крутько, для якого особисті справи вищі за все на світі; селяни, що, затаївшись у своїх хатах, намагалися "перетривати" все те незрозуміле, що діялось на світі — а зрозуміти його вони не могли не лише тому, що не хотіли, а часто й тому, що були неспроможні. Це люди, головною "свідомістю" яких є свідомість власної хати, що є для них усім світом, який не має буцімто ніякого відношення до того, що діється за його стінами. Це "міцні, дбайливі господарі", але не своєї країни...

Василь Чапленко назвав свою книжку "Українці". Кращого заголовку для неї, мабуть, і не придумати! Вона багатозначна й символічна. Вона примушує замислитись над історичною долею нашого народу.

Усі вони українці — не лише Горобець, Кривошапка, Роговенко, Дашкевич, Овечка, Василик та інші, але й Молибога, Натаєнко, Махно й махновці, Сивак і Бондаренко та подібні до них люди, що продають історичну долю свого народу чужинцям...

Тривожної ночі отаман Горобець болюче замислюється над долею свого народу.

"Хилитається імла віків, потроху прояснюється, немов туман розходиться. Із того туману вирізнюється боян-співець староруський; сидить на могилі, гусла пальцями помалу торкає, сумним голосом співає-промовляє:

— Сказав бо князь князеві: "Це моє, а те також моє". І почали князі між собою воювати, а погані переможно набігають на землю Руську... І рідко тоді ратай на полі погукував, а часто вороння зловісно крякало, біду накликаючи...

...Хилитається імла віків, розвиднюється ще дужче. На передній плян виступає верхівець. У самій сорочці, з гордо задертою головою, на землю ані гляне.

— Болярине! Судиславе! Змилуйся! — просять плаксивими голосами галичани — сідельники, ковалі, смерди.

— Ага, тепер просите! — гукає п'яним голосом Судислав. — Ось ідуть угри, що я покликав — вони вам покажуть, як не слухатися "луччих людей"!..

...Підхоплюється туман лебединим крилом, і на видному показуються вже обриси Литви — не Руси-України. Височіє в Києві на горі замок литовського воєводи.

— Литовське велике князівство не було державою українською... але українські князі й пани були глибоко прив'язані до Литовської держави, служили їй із щирого патріотизму, дбали про її могутність. Бо в цій державі вони мали особливі свої соціяльні права...

...Підгортається крило історичного туману з другого боку —і вже немає Литви, а вже розпростерилася "од можа до можа" "Жеч Посполита Польська". І пішли до неї на службу численні українські роди — покатоличились, ляхами стали. І запитував розпачливо в своїм "френосі або ламенті" Мелетій Смотрицький: "Де тепер той безцінний камінь-карбункул, блискучий як світильник, як сонце між зорями — дім князів Острозьких? Де інші і також безцінні камені — славні доми руських князів: Слуцькі, Заславські, Збаразькі, Вишневецькі, Сангушки, Чарторийські, Пронські, Ружинські, Соломирецькі... та інші незчисленні, що їх довго було б перелічувати?

Позбавлений своєї "провідної верстви" український народ став "неповним", скаліченим організмом, а селянство застогнало в кріпацькій неволі...

...Бурхливий порив бурі відкидає геть усю запону історичного туману — і заграло багатобарвно під бунчуками й прапорами козацтво на чолі з своїм "богоданим" гетьманом Богданом Хмелем. На тисячі гін від Дніпрового лиману й до Сяну залунав потужною хвилею спів-зваrа:

Гей, не дивуйтесь, добрії люди,
Що на Вкраїні повстало...

...Козацька держава — Гетьманщина... Але незабаром появляється цілий ряд гетьманів з ласки "білого царя Московського". за більш як сто років існування цієї автономної держави знову виробилась "провідна верства" — козацька старшина, що поневолила поспільство...

...Цариця Катерина уже серед білого дня (бо від історичного туману не залишилося й сліду) скасувала Гетьманщину, знищила Запоріжжя, а нове "благородне російське дворянство", колишня козацька старшина, сподіваючись збагатитися на цій ліквідації своєї держави, "залишило націю чекати обіцянки Божої з неба"... І насунулась на Україну важка хмара — дворянсько-поліційна імперія Росії...

...Революція 1917 року в Росії. Українська Народна Республіка. Скоропадщина. А селянство хоче "землі й волі", і їм це обіцяють російські більшовики. А "українці"... теж обіцяють... А над селянством же тяжить ще й національна несвідомість, як наслідок довготривалої бездержавности. Ще гірше з міським робітництвом, майже заспіль денаціоналізованим..."

На цьому обриваються тяжкі роздуми отамана Горобця. Але якби він не загинув за свою мрію, а дожив до пізніших часів, то міг би додати до довгого переліку національних танеб ще дуже багато — аж до нинішніх "власовців" з українців, "федералістів" та різних дезертирів з національного фронту...

Невтішні думи тяжать і над іншими бійцями за

Україну. Часто їх не розуміють їх рідні. Василь Роговенко записує в своєму щоденнику:

"Марко Дашкевич повів мене до своїх батьків. Виявилось, що в нього така ж морока з батьками, як і в мене з матір'ю. Батьки його — селяни середнього достатку. Мають одним-одного сина — Марка, і хотіли "вивести його в люди". З останнього стягалися, щоб він "вивчився на пана". А він узяв та й пішов до війська не закінчивши школи. Мати плакала при мені, витираючи заплакані очі краєчком хусточки, що нею була запнута. — І нащо тобі та Україна! — нарікала. — Жили ми без неї і ти б так прожив"... Батько мовчки сидів кінець столу, нахмурений, сердитий; видно було, що й він так думає, тільки соромиться при мені щось таке казати...

— Ви нічого не розумієте, — говорив молодим баском Марко. — Як я не піду, то й інший не піде... І Україна знову опиниться в московському ярмі. Ось і Василь покинув свою матір, бо треба... А наші селяни несвідомі, допомагають більшовикам..."

Скільки з тих батьків, що вмовляли своїх синів (і самих себе), що "ніякої України їм не треба", пізніше загинули в лабетах антиукраїнського режиму, що, не шкодуючи людей, колективізував українське село, щоб повніше поставити його на службу антинародним силам!

Лютували братовбивчі бої. "Кинувся Василь після бою: де Марко? Марка не було. Тривогою тьохнуло серце. Пішов колією, переступаючи через трупи своїх і чужих. Ось поранений махновець лежить на мокрому снігу. Перебита нога, калюжа крови біля неї. Молодий селянський парубок у кожусі і гостроверхій смушевій шапці. Такий, як Лука Нагаєнко, як ті нахабні парубки в їхньому селі Лататті, що перестрівали їх з Гнатом на Степанцевій греблі і глузували з "паничів"-учителів. Що вже вміли "віртуозно" матюхатися в Бога й віру...

Марко побачив здаля дядька Йвана, кинувся до нього:

— Чи не бачили Марка?

— Бачив! Он він...

Марко лежав ницьма, прикипівши до свого скоростріла.

— Марку!

...Марка Дашкевича вбила якась зрадницька рука уже з запілля. "Українці" місто завоювали, але в ньому немало ще ворогів причаїлось, щоб стріляти в спини. І це були вороги, страшніші за махнівців-селян, це могли бути такі, що їх нелегко викрити...

Галичанин Василик, поручник Українських Січових Стрільців, що волею химерної долі опинилися один у наддніпрянському "казані", лежить поранений і марить уголос:

"...Він, бачилось, увесь був у світі своєї уяви, а в тому світі для нього нікого й нічого, крім Оксани та якихось його думок, не було. Не брав він поважно й своєї рани. Десь у живіт його ранила куля, але не застрягла, й він, напевно, скоро видужає. Це його плата за перемогу. Безкровних перемог не буває. А ця остання перемога важить так багато! Вона збудить у місцевих людей приспаний дух колишнього козацтва. А як це станеться, нараз вимете з української землі усяке сміття, усіх своїх ворогів. Як було за Хмельницького, за Дорошенка. І саме тут, на землі давнього Запоріжжя, найвдячніший ґрунт для таких надій... А як билися січовики отамана Самокиші. Та й Кривошликові "запорізці" неабиякі завзятці, може...

...Поручник не вгавав. Висловив жаль, що війна з Махном — це, власне, братовбийча війна... Його військо на 99 відсотків — українські селяни... Але він, як видужає, спробує з тим Махном договоритися... Спробує переконати Махна, щоб не йшов з московськими більшовиками, щоб приєднався до українців. На його думку, все мусить бути підпорядковане національній єдності, всякі соціяльні суперечності треба відкласти надалі..."

Василик, що потрапив на Наддніпрянщину з зовсім іншого світу, не розумів, яку величезну вагу мають на ній саме соціяльні питання. Але не розуміло цього й багато наддніпрянців, у яких романтика відсунула на задній плян значно актуальніші справи нинішнього дня. І от...

"Події мчались, як дикі коні в широких степах України. Криваві, божевільні, нависли хмарами над незалежністю країни. А диригенти в півночі казали, що то не вони, а сам народ України повстає проти своїх клясових гнобителів.

Проти яких гнобителів? Адже гетьмана з багатіями не стало. Адже на чолі Директорії сам Винниченко, невтомний революціонер і борець за права свого народу.

Та північанам потрібне було панування над Україною, потрібний був її хліб та вугілля, а не її соціяльне та національне визволення. І вони каламутили воду, а в тій каламутній воді безпорадно бовталися ті сини України, що в них було "півтора людського", та бешкетували махновці."

"...З січня 1919 року більшовики зайняли Харків. Запорізький корпус отамана Болбочана відступив з Лівобережжя. Отаман Григоріїв на Херсонщині перейшов до більшовиків. Корочанський більшовицький полк під командою матроса й малороса Дибенка переправився біля Лоцманської Кам'янки на правий берег Дніпра... О, так малороси теж діяли проти свого народу!.."

Сумно звучить кінцівка книги:

"Отамана Горобця застрелили більшовики 1920 року під Могилевим над Дністром, коли він їхав для зв'язку між урядом УНР і амією першого зимового походу. А отамана Кривошлика убив його власний джура, збунтувавшися разом з Волохом проти українського уряду й перекинувшись до більшовиків."

Повість В. Чапленка не просто історична белетристика. Цей твір глибоко і, сказати б, "публіцистично" актуальний і в наш час. І нині живуть різноманітні людські типи, змальовані письменником в обстановці минулого часу. Підняті Москвою на щит Луки Нагаєнка господарюють (наскільки це їм дозволено) в сьогоднішній Україні. А духові нащадки махновців ретельно підривають єдність у лавах нашої еміграції.

"Українці" — безперечно найкращий твір в усьому доробку В. Чапленка. Ця повість написана вправною письменницькою рукою і читається з непослабленим інтересом від першої до останньої

сторінки. У ній діють живі люди, доля яких цікавить і турбує нас. Повість викликає багато думок. Її з користю прочитають читачі різних культурних рівнів.

Щодо мовостилю цієї книжки, то мені залишається тільки ще раз підкреслити, що В. Чапленко, напевно, єдиний у нашій еміґрації автор, який так любовно знає нашу мову, так майстерно вміє нею орудувати, так кохається в запашному слові й соковитому виразі.

Чи є в повісті хиби? Певні недоліки, звичайно, є. Василь Роговенко, Марко Дашкевич, обидва отамани показані дещо схематично; у них мало суто індивідуального. Взагалі, неґативні й "нейтральні" персонажі твору вийшли опуклішими від позитивних. Тим часом у цьому творі ми хотіли б ближче познайомитись саме з позитивними його героями.

Письменникові не слід було робити свого основного героя атеїстом. Ця його риса в творі зовсім непотрібна; вона не позначається ні на його поведінці, ні на розвитку сюжету і може тільки викликати несмак у багатьох читачів. Атеїзм не був характерний для людей УНР.

Непропорційно велике місце приділено в творі Оксані, дівчині абсолютно нічим не цікавій. Її турботи й переживання мілкі й незначні. Її роля в житті інших персонажів повісти епізодична й невелика. Взагалі, вона не має належного "мистецького навантаження", яке виправдувало б її "існування" в цій повісті.

Не зовсім імовірно те, що поручник Василик, єдиний галичанин у наддніпрянській військовій частині, фіґурує в ній у ролі начальника контррозвідки. Якщо подібний факт і мав місце, то взагалі він не типовий.

Усі ці хиби, однак, другорядні, й, оцінюючи твір вцілому, не хочеться на них затримуватись. Вони не можуть применшити загальної вартости Чапленкової повісти. Я думаю, що не помиляюсь, вважаючи цей твір з багатьох поглядів безперечно однією з найвизначніших появ у нашій літературі. Він залишиться в основному фонді нашого письменства.

У книзі В. Чапленка її назва повторена двічі, причому один раз без лапок, а в другий раз із лапками. Це, очевидно, недогляд. Можливо, однак, що автор справді хотів дати назву свого твору в лапках. Як можна догадуватись, він бажав підкреслити цим той факт, що в тодішні часи обивателі та взагалі національно несвідомі елементи називали українцями лише тих людей, що боролися за незалежність України. Проте я боюся, що більшість читачів не розумітиме, що саме В. Чапленко хотів сказати цими іронічними лапками.

2. Енциклопедія української мови

Свою літературну мову ми знаємо дуже погано. Не лише тому, що в ній певна кількість форм і досі перебуває в плинному складі, що деякі її норми ще не викристалізувались повністю, але й тому, що ми ліниві, безтурботні, байдужі. Ця байдужість до своєї мови — досить парадоксально — являє собою вияв нашого комплексу неповновартости.

Протягом останнього часу найсерйозніші періодичні видання висловились з приводу малописьменности багатьох наших літераторів, книг і газет. Щоправда, видавництва щораз ширше запроваджують практику мовного редаґування тих книг, які вони видають. Це добре. Але це не рятує становища. Інтеліґентні люди все таки мусять знати літературну мову. Малописьменний письменник це просто курйоз.

Як же зарадити нашому лихові? Як нам навчитися літературної мови? З яких підручників? Де шукати тих підручників?

Немає в нас таких підручників. У кожній країні до послуг тих, хто хоче навчитися грамотно говорити й писати літературною мовою, є багата бібліотека найрізноманітніших підручників та всякого роду посібників. У нас таких посібників немає. Звідси випливає нагальна потреба створити такі підручники.

Нам потрібна серія опрацьованих кваліфікованими мовниками підручників і різних посібників для самостійного вивчення літературної мови.

Крім підручників граматики (фонетики, морфології, синтакси), треба укласти нормативний українсько-український (тлумачний) словник, фразеолоґічний словник, словник синонімів, ортографічний словник і словник наголосів та узгоджений з ними словник чужих слів.

Нам потрібні також: підручник стилістики з робітною книжкою; порадник, який би застерігав від найчастіших у нашій обихідній і газетно-книжковій мові граматичних і лексичних неправильностей; кілька книжок із зразковими діялогами доброю літературною мовою; посібники для тематичного розширення лексикону наших людей, і, нарешті, порадник для авторів і мовних редакторів.

Добре було б додати, як вступ до цих книг також популярний нарис історії нашої мови, зокрема нашої літературної мови.

Це програма-мінімум. Здійснити її успішно можна лише тоді, коли автори перелічених вище посібників працюватимуть у тісному контакті, із строго узгодженими засадами, обов'язковими для всіх учасників цієї роботи. Наші чільні мовознавці повинні будуть устійнити ці основні засади, тобто, іншими словами кажучи, провести певну нормалізацію нашої мови — принаймні виробити рекомендовані правописні, граматичні, лексичні й фразеологічні норми.

Великий обсяг цієї праці вимагатиме від наших мовників не лише пильної праці (отже й затрати часу), але, насамперед, мабуть найтруднішого — дисциплінованости й здібности скоритися авторитетові більшости.

Якщо було можливо видати Енциклопедію Українознавтва, то буде цілком можливо й видати серію згаданих вище книжок свого роду популярну Енциклопедію української мови.

Ми маємо на еміґрації ряд високоавторитетних мовникі-україністів, серйозних учених з великим почуттям наукової відповідальности. Вони зможуть виконати пропонований проєкт. Але треба буде вжити заходів для того, щоб не дати можливости всякого роду демагогам створити навколо цієї пра-

ці нездорову атмосферу, яка прирекла б цю працю на невдачу.

Жодного секрету не становить те, що в нас є чимало демагогів, безвідповідальних людців, які самі ні на яку конструктивну роботу не здатні, але страшенно люблять критикувати та ображати тих, хто щось хоче й старається зробити. Через таких людців у нас раз-у-раз кінчаються невдачею навіть конче потрібні заходи.

Найбільшою небезпекою для окресленого мною проєкту були б насамперед усякого роду "вельми засадничі" сперечання й суперництво між "східняками" й "західняками". Оберегти від такої небезпеки може тільки висока свідомість нашого інтелігентного загалу та його рішуча нетерпимість до всіх, хто схоче надати цьому проєктові хорокутеру "змагання" між нашими "сходом" і "заходом".

Учені, об'єднані загальнонаціональною метою, мусять мати можливість працювати в такій атмосфері, яка б не деморалізувала їх, а сприяла їх роботі, яка б свідчила про те, що наша громадськість повністю розуміє велику вагу їх праці та готова допомогти їм усіма наявними ресурсами.

Боротьба проти демагогів, звичайно, не виключає, а, навпаки, вимагає того, щоб наша громадськість постійно цікавилась перебігом роботи і брала діяльну участь в обговоренні всіх принципових проблем.

В Україні вийшов у світ принаймні один словник синонімів, а саме "Короткий словник синонімів" П. Деркача. Він дуже малий, складений недбало й задовольнити нас ні в якій мірі не може. У журналі "Вітчизна" друкувалися, і, може, ще друкуються цінні "Матеріяли до синонімічного словника української мови" А. Багмета. Треба сподіватися, що вони незабаром будуть випущені й окремою книжкою.

Сумніваюсь, щоб в Україні вже існували фразеологічні словники; якщо якийсь і вийшов, то я про нього не чув. Створення надзвичайно потрібного нам фразеологічного словника було б великою заслугою еміґрантських мовників. Видані в УРСР ортографічний словник (опрацьований І. Кириченком) та словник наголосів можна буде легко використати для наших потреб.

Наскільки мені відомо, в Україні вийшло не більше двох шкільних підручників стилістики. Для нас вони не матимуть великої вартости. Чимало місця, однак, присвячено проблемам стилістики в "Нарисі сучасної української мови" Ю. Шереха.

Збірники зразкових діялогів будуть твором наших мовознавців. У їх розпорядженні буде досвід подібної роботи, зробленої американськими авторами для тих, хто вивчає англійську мову. За взразком відповідних англомовних видань нетрудно буде скласти й посібники для поширення лексикону наших людей у різних сферах культуронго життя.

Нарешті, треба буде перевидати кілька цінних книг наших видатних мовознавців, виданих тоді, коли ці мовознавці мали змогу працювати для розвитку нашої літературної мови. "Уваги до сучасної української літературної мови" О. Курило вже вийшли в світ накладом видавництва "Нові Дні". Є й ряд інших вартісних книг, які мусять бути перевидані.

Ініціятива в розгорненні пропонованої мною роботи має йти від наших видавців. Науковці, люди науки, в більшості своїй (окремі винятки поза рахунком) не мають або часу на організаційну працю або належних організаторських здібностей. Треба, щоб люди з практичним хистом організували та взяли в свої руки господарську сторону проєкту.

Для цього треба буде "самоорганізуватися" й самим видавцям. Навряд чи зможе одне видавництво видати всі перечислені вище книги. Видання їх, мають узяти на себе різні видавництва. Це вимагатиме також від видавців уміння та доброї волі співпрацювати в інтересах спільної справи.

Створення перечислених вище підручників — самовчителів літературної мови було б таким коштовним внеском нашої еміґрації в справу розвитку рідної мови, що перецінити його неможливо. Виконання цього проєкту було б грандіозним пам'ятником нашій еміґрації, її заслугою, що залишилася б у віках.

Поява проєктованих посібників мала б величезне значення насамперед у зв'язку з намаганням "радянського" уряду створити передумови для поступового зведення нашої мови на нівець. Саме цю мету переслідує нав'язана Україні "двомовність", що справді є проґресуючою одномовністю.

Хоч наша мова і продовжує бути мовою школи, літератури й преси, але в повсякденному вжитку в містах вона щораз більше замінюється російською мовою. Це веде до того, що навіть українська інтелігенція не знає як слід своєї літературної мови. Її мова дедалі більше засмічується чужими формами, збіднюється й спотворюється. Наші підручники збережуть добру українську мову для майбутнього.

Нарешті виконання нашого проєкту мало б і для нас самих велике виховне значення. Воно піднесло б нашу самоповагу й довіру до власних сил, показавши, що ми здатні не лише сваритися та промовляти на патріотичні теми, але спроможні й здійснити соборну працю історичної ваги.

Чи є в нас порох у порохівницях, чи є в нас досить моральної сили та свідомости своєї відповідальности перед народом? Чи є в нас досить творчої снаги для здійснення такого проєкту? Коротше кажучи, чи доросли ми до перемоги над своєю неорганізованістю, розсвареністю, байдужістю? Чи зможемо ми скласти іспит на атестат громадської зрілости?

Мар'ян ДАЛЬНИЙ

НОВА ПАРТІЯ І СТАРІ ШЛЯХИ

Хоч українські еміґранти щораз сміливіше включаються в канадське життя, проте до канадських проблем вони все ще підходять не з канадських позицій. Фактично, їх ще не цікавлять основні канадські проблеми. Їх цікавлять лиш ті проблеми, що безпосередньо заторкують Україну або українську етнічну групу.

Навряд чи потрібно казати, що такий емоційно-звужений підхід до канадських проблем приносить мало користи нам, а ще менше Канаді. Якщо б подібний підхід застосовували й наші співгромадяни англійського та французького походження, — не було б канадської нації і Канадою досі правило б міністерство колоніяльних справ у Лондоні. Ясне зрештою й те, що коли б наші міністри, посли й голови міст цікавились тільки країною свого походження та інтересами своєї етнічної групи, вони ніколи не осягнули б тих високих становищ, що ними українські канадці небезпідставно пишаються.

Мабуть найяскравішим прикладом нашого однобічного й нездорового ставлення до канадських проблем може служити справа т. зв. Нової Партії.

Підготовка до створення Нової Партії систематично ведеться вже другий рік. Згідно із задумом лідерів Канадського Конґресу Праці, Нова Партія мала б заступити дотеперішню ССФ, яка через свої занадто доктринерські соціялістичні, а часом і невтралістські позиції не могла здобути підтримки широких верств канадських виборців. Хоча б з цих причин, Нова Партія мусіла б стати поміркованішою і ближчою до центру. Її програма мусіла б бути настільки широка та гнучка, щоб крім членів ССФ включити також біля двох мільйонів різнодумаючого канадського робітництва, окремі фармерські групи, частину професіоналістів, дрібних бизнесовців та ліберально наствлену інтеліґенцію.

З цього приводу, один із провідних діячів ССФ, Ф. Заплітний, у брошурі "Політика для Нової Партії" писав:

> "...Моя порада така: будуймо цю нову структуру на моральних фундаментах соціяльної справедливости й людської гідности. Роблячи так, уживаймо лиш матеріяли з ССФ-ського руху, які здорові й корисні. Залишімо без вагань увесь намул догм, упереджень чи ностальгії...
>
> П о п е р ш е, мусимо звільнитися від погляду, що ми є партією виключно бідних... Політична партія національного маштабу мусить мати далеко більші цілі, ніж... тільки грати ролю Робін Гуда для жертв експлуатації та безпорядків.
>
> П о д р у г е, мусимо покласти край невиразним загальникам про "соціялізацію засобів виробництва"... Жодне інше питання не викликало стільки страху та упереджень як те, що саме ССФ усуспільнить, коли прийде до влади...
>
> П о т р е т є, мусимо стриматись від надмірного анґажування в міжнародні справи... Нова партія повинна задовольнитися в цій сфері твердою поставою до таких загальних принципів як демократія і право (народів) на самовизначення. Зв'язуватись специфічними зобов'язаннями не мусимо доти, доки партія не здобуде відповідальности за уряд...
>
> Ч е т в е р т е, мусимо раз і назавжди звільнитися цілковито й абсолютно від будь-яких зв'язків та будь-яких симпатій з комуністичною ідеологією... Мусимо стояти твердо, без вагань і застережень, по боці демократії. Якщо така наша постава викличе обурення більшовицького бльоку, — тим гірше для цього бльоку...
>
> Мусимо позбутися закидів, що ми в опозиції до приватних підприємств. Звільнене від ідеологічного нонсенсу, приватне підприємство це лише чесне намагання виконати корисну службу за певну заплату..."

Не може бути жодного сумніву в тому, що цитовані думки Ф. Заплітного висловлюють погляди значної більшости тих, на кого розраховує Нова Партія. І якщо б творці Нової Партії послухали цих здорових порад, не було б, може, причин до тривоги, ні навіть до дискусій. На жаль, цього не сталося. Забезпечивши партії фінансову підтримку організованого робітництва, творці партії вирішили, здається, піти іншим шляхом.

Проєкт програми Нової Партії видається не ширший і не гнучкіший від програми ССФ, а радше навпаки. Щоправда, "соціялізму" в новому проєкті є ще менше, ніж було в останні роки в ССФ. Але зате доза догматизму й невтралізму, на мою думку, небезпечно збільшена. Особливо, запропонована проєктом зовнішня, оборонна й фінансова політика Нової Партії мусить викликати серйозне занепокоєння у всіх думаючих канадців.

Кожному, наприклад, відомо, що пропоновані Новою Партією реформи в соціяльному законодавстві та забезпеченні коштуватимуть націю грубі мільйони долярів. Нащо ж тоді обіцяти в програмі апріорне звільнення від усяких податків нижчим зарібковим групам населення? І навіщо лякати заздалегідь великий капітал скасуванням усяких привілеїв та піднесенням податків для корпорацій? Капітал — дуже капризна річ. Прогнати його в країни легко, але заманити назад — куди тяжче. Пропонований у таких деталях рецепт Нової Партії виявився, наприклад, цілком непридатним у країнах Південної Америки. Де ж певність, що в Канаді буде інакше?

Розділ про зовнішню політику, названий "Політика для миру", був у програмі ССФ на останньому місці. У проєкті програми Нової Партії його поставлено на перше місце. Цей розділ звучить так:

— Сильні Об'єднані Нації з постійним міжнароднім військом під їх контролею для забезпечення миру будь-де.

— Заборона ядрових випробувань.

— Міжнароднє роззброєння в супроводі інспекції та контролі.

— Як крок до роззброєння, підтримка для обмеження володіння ядерною зброєю тільки до двох великодержав та опозиція до поширення цієї зброї.

— Визнання Китаю й допущення його до Об'єднаних Націй.

— Підтримка для дальших переговорів з Радянським Союзом, Китаєм та комуністичним бльоком, щоб зменшити напруження і осягти тривалого миру.

— Повна підтримка прав усіх народів до самовизначення й свободи та засудження расизму й дискримінації, де їх практикують.

— Найбільша економічна допомога, найкраще через Об'єднані Нації, недорозвиненим народам, яка дорівнювалася б більшій частині наших теперішніх видатків на оборону.

—Підтримка Світового Харчового Фонду у використанні аґрикультурних надвишок для прохарчування потребуючих народів.

— Зовнішня політика, строго присвячена принципам статуту Об'єднаних Націй і незалежна від США та Великобританії у всіх випадках, у яких політика цих країн виявиться в конфлікті з принципами статуту ОН.

Одного погляду на цю декларацію досить, щоб ствердити, що Нова Партія схильна віддати канадську зовнішню політику в руки Об'єднаних Націй, а точніше в руки невтралістичної афро-азійської більшости членів ОН. Такий поверховний підхід до зовнішньої політики небезпечний зокрема тим, що Об'єднані Нації все ще в пелюшках і не можуть дати собі ради з заколотом малої жмені якихось конголійців. Світ не такий ідеальний, як це видається теоретикам Нової Партії. Світову політику вирішують все ще не Об'єднані Нації, а окремі, сильні, до зубів озброєні великодержави. Можна й треба працювати для посилення Об'єднаних Націй, але й треба мати певну альтернативу. Якщо б США або СССР вирішили з певних причин залишити Об'єднані Нації, ціла концепція Нової Партії завалилася б, мов будинок з карт.

Також можна й треба домагатися переговорів про загальне роззброєння, але ж треба бути приготованим і на випадок, що з цих переговорів нічого не вийде, як не вийшло досі. Проєкт програми Нової Партії чудово бачить "ворога" на внутрішньому канадському фронті, але якось відмовляється бачити справжнього ворога на фронті зовнішньому. З її окреслення зовнішньої політики можна винести враження, що комуністичий Китай є більшим другом Канади, ніж США чи Великобританія. У програмі ССФ про Китай бодай не було згадки, а просто говорилося про допущення в с і х держав до Об'єднаних Націй. У програмі ССФ говорилося також про е ф е к т о в н у і м і ж н а р о д н ю контролю роззброєння. Теоретикам Нової Партії на ефектовності видимо не залежить.

Ще гірше для Нової Партії випадає порівняння обох програм у ділянці національної оборони. У програмі ССФ проблемам оборони була присвячена лиш одна точка, яка звучала так: "Цілковита ревізія в оборонній програмі Канади, щоб припинити марнотратство та застарілі методи оборони."

Вільна інтерпретація цієї точки залишала бодай надію, що ССФ не занедбає інтересів оборони країни і всі призначені на цю ціль фонди скерує на "модерні оборонні методи". У проєкті ж Нової Партії жодних сумнівів не залишається. Тут сказано виразно й детально:

— Цілковита перевірка оборонної політики Канади.

— Припинення всіх марнотратних оборонних видатків.

—Відмова від ядрової зброї на канадській землі чи в руках наших військ на будь-якій території.

—Величезне зменшення оборонних видатків, як крок до миру й до звільнення дуже потрібних фондів для економічної допомоги за кордоном та для соціяльного прогресу дома.

Все отже ясно й без коментаря. Дві перші точки в цьому випадку взагалі не мають значення. Бо ж навіщо говорити про "перевірку оборонної політики" чи про припинення "марнотратних видатків", коли заздалегідь вирішено відмовитись від усякої модерної зброї й значно обмежити оборонні видатки, як "крок до миру"? І то не чекаючи на загальне роззброєння, інспекцію й контролю!

Нехіть соціял-демократичних партій усіх часів і всіх народів до оборонних видатків — добре відома. Проте, пропаґувати одностороннє роззброєння, й вихід Канади з НОРАД і НАТО, як це роблять деякі ідеологи Нової Партії в офіційних партійних публікаціях, — це шлях не до миру, а до війни. Страх перед ядерною катастрофою не мусить відбирати в нас решток мужности й політичного розуму. Якщо з комуністичним бльоком неможливо буде договоритися про загальне роззброєння й ефектовну контролю, — скоріше чи пізніше може прийти до війни. Якщо до того часу не винайдуть оборони проти ядрової зброї — її не вживатимуть. Вживатимуть звичайні літаки, танки, кораблі й піхотні дивізії, яких Канада не матиме, бо Нова Партія вважає їх "застарілими". Радянський Союз і комуністичний Китай тримають під зброєю сотні дивізій, мабуть, виключно для "першотравневих парадів"... Якщо ж одного дня всі ті дивізії вирушать на захід, південь і схід — незалежну, роззброєну й невтральну Канаду, як і інших подібних "союзників", напевно якось врятує "мілітаристська" Америка...

Той факт, що лише за плечима Америки наші інтелектуали зі слабими нервами можуть снувати свої найфантастичніші пляни й безвідповідальні проєкти, повинен підказати відповідальним лідерам Нової Партії, якою мусить бути тим часом зовнішня, оборонна, а частково й фінансова політика Канади.

Автор цих рядків не є ані прихильником, ані противником Нової Партії, і цікавиться цією справою лише в такій мірі, у якій кожен канадець мусить цікавитись усім тим, що може Канаду зміцнити чи послабити. Тим більше я не забирав би голосу в цих справах, якщо б програма Нової Партії не була тільки проектом, який ще можна змі-

нити. Згідно зі своїм статутом, Нова Партія **не питатиме робітників, чи вони бажають стати її членами, чи ні.** Якщо вони є членами робітничих юній, **то членами Нової Партії вважатимуться автоматично й автоматично стягатимуть з їхньої заробітної платні членську партійну вкладку.** Навряд чи знайдеться багато таких, які матимуть відвагу просити провід юнії, щоб від цього обов'язку їх звільнили.

Цим самим, десятки тисяч українських канадців, як члени Нової Партії, нестимуть пряму відповідальність за її програму й політику. Із голосом членів Нова Партія напевно рахуватиметься, але той голос мусить бути почутий.

Голос Сергія Дем'яненка в лютневому числі "Нових Днів" провід партії почув і вже в березневому числі дав задовільну відповідь. На жаль, С. Дем'яненко у своїй статті заторкнув лиш одне питання, яке найбільше турбує українську етнічну групу. Я ж уважаю, що ми, як канадські громадяни, мусимо цікавитись загальноканадським комплексом проблем.

Саме це і спонукало мене взяти голос у дискусії над програмою Нової Партії.

Кирило МІЛОНАДІС

ПРО РАКІВ У МИСТЕЦТВІ

ВІД РЕДАКЦІЇ: Друкуємо статтю маляра К. Мілонадіса в порядку дискусії. Признаюсь, що із більшістю думок нашого шановного автора я не згоден, але вважаю, що справа нашого мистецтва на чужині така важлива і складна, що обговорювати її треба, тому радо даю місце п. К. Мілонадісові.

Друкуючи якийсь матеріял, я ніколи не думаю про авторів, а виключно про читачів. Тому, щоб наші читачі уявляли наших дискутантів — П. Мелащенка й К. Мілонадіса — даю короткі довідки про них:

1. Кирило Мілонадіс — молодий здібний мистець, походить з України, фахову освіту здобув уже в США, має, як він сам пише, "титули" з педагогії мистецтва", викладає тепер мистецтво в одному з американських університетів (Чікаґо). Деякі його праці (хоч і не в його як він сам каже, стилі) наші читачі не раз могли бачити в "Соняшнику".

2. Павло Мелащенко здобув мистецьку освіту в Київському художньому інституті (факультет монументального малярства, проф. М. Бойчук та асистенти Падалка та Седляр, 1931 — 1936 рр.).

Як бачимо, п. К. Мілонадіс дарма пояснює П. Мелащенкові, що щоб говорити про мистецтво, то треба мати знання: це в даному випадкові зайве.

Голова УСОМ у Канаді мистецтвознавець д-р Б. Стебельський з нагоди виставки УСОМ у Торонті так писав про праці П. Мелащенка:

> **"Таким способом Мелащенко будує свої картини, підпорядковуючи природу внутрішній природі своєї ліричної візії української землі, яку він бачить і творить понад оточуючий його світ чужого краєвиду і людей.**
>
> **Павло Мелащенко не тільки талановитий мистець, він дозрілий майстер, що вміє висловити себе в картині свідомо на рівному поземі в кожному сантиметрі її площі. В його картинах немає припадково добрих місць, що йому "вдалися", чи слабих, яких він не міг перемогти.**
>
> **Він вирівняний мистець, культурний майстер із доброю школою, що може захищати українське ім'я і на найкращих українських виставках.**
>
> **Він мало відомий серед кругів української еміґрації, мало відомий мистцям, що пишуть в енциклопедіях і часто недобачують більших від себе, але він буде відомий українському народові і напевно його історії мистецтва".**

("Гомін України", ч. 4, 18.I.1958 р., Торонто).

Не маю чого додавати. Хіба те, що П. Мелащенко вийшов із УСОМ і в Детройтській виставці, на жаль, участи не брав.

З приємністю даю місце обом шановним мистцям для дискусії, але просив би їх у дискусії думати не про себе, а про читачів, що мають повне право сподіватись від мистців чогось корисного для себе. Суперечка ж відбувається не про щось особисте, а про стилі мистецтва, про творчі шляхи українського мистецтва на чужині ,тому гнів і взаємні образи тут нікого не переконають.

На жаль, про п. Б. Косана, який згадується в статті п. Мілонадіса, ніякої довідки дати не можу, бо нічого про нього не знаю, хоч вважаю, що поява його гострої статті в "Новому Шляху" зробила добру справу, бо викликала дискусію, відгомін якої почувся аж у Києві (стаття відомого графіка академіка Касіяна в "Радянському Мистецтві").

Охоче дам місце й іншим нашим мистцям, якщо б вони хотіли взяти участь у дискусії.

Впродовж останніх років матеріяли з ділянки образотворчого мистецтва появляються в нашій пресі в малій кількості. Явище це, звичайно, небажане і щоб заповнити прогалину, приходиться часом забирати слово людям, які не є фахівцями в повному розумінні слова. Мовляв, на безриб'ї й рак риба. І деякі з цих авторів є на висоті завдання. Але чи той факт, що кваліфіковані мистці й мистецтвознавці не проявляють достатньої активности, мав би означати, що арена відкрита для будь-кого, що перший-ліпший рак-невіглас має моральне право ставати в позу риби, "задавати тон", та повчати мистців і читачів?

Маю на увазі статті п. Б. Косана, "Образотворча виставка чи непорозуміння" ("Новий Шлях", ч. 85), та п. П. Мелащенка, "Непорозуміння, та ще й велике" ("Нові Дні", січень, 1961). У передмові до статті п. Косана редакція, зазначуючи, що це стаття дискусійна, закликає читачів прийняти участь у дискусії. Не знаю, чи хто з "відповідальних за виставку кіл" вважав за потрібне вступати в дискусію з подібного роду "рецензентами" на шпальтах "Нового Шляху". Як бачимо, на сторінках "Нових Днів" теж не появилося жодної реакції на статтю п. Мелащенка. В чому справа? Чи ті, що "привели Детройтську виставку до цілкови-

того мистецького банкрутства", визнаючи слушність закидів і відчуваючи свій злочин, поховалися, мов щурі по норах, і бояться навіть виправдовуватися? Чи може вони вважають нижче своєї гідности вступати в дискусію з вищезгаданими "рецензентами"? Та і що ж є, зрештою, дискусія? Вона лише тоді доцільна і має сенс, коли опоненти хоч до певної міри зберігають пристійний тон і мають здібність погодитися з раціонально обґрунтованими доводами опонента.

Погляньмо ж на тон і мову пп. Косана й Мелащенка: "...Різні модерністи, як кубісти-конструктивісти жахливо потворних форм, деформісти гидоти, дорослі дітваки, інфантилісти в двовимірною ментальністю печерної людини, абстракціоністи зі станом духовости під знаком запиту чи радше рафінованого цинізму, сюрреалісти, круглі анальфабети образотворчо-мистецької професії і всяка інша чортовина". Це п. Косан. П. Мелащенко трохи лаконічніший: для нього все сучасне мистецтво — це "антихристиянське божевілля", "безглузда новаторщина". Чи ці перли красномовности, якім могла б позаздрити базарна перекупка, допускають можливість якогось порозуміння? Чи можна (і варто) вступати в дискусію з людьми, провідною ідеєю яких є засліплена фанатична нетерпимість, а головним арґументом піна довкола рота?

Можна б ще вибачити стиль, якби автори були принаймні знавцями справи. Не знаю чи пп. Косан і Мелащенко розуміються на шевстві. Але я певний, що якщо вони в шевстві "мілко плавають", а все ж таки набралися б хоробрости (чи нахабства) авторитетно повчати шевців, то останні дуже швидко нагадали б їм Прутковське "Рассуждай токмо о том, о чем понятия твои тебе дозволяют". І всі, і шановні читачі, і шановні редактори, та мабуть і самі автори згодилися б, що це закономірно й логічно. То чи не час, нарешті, нагадати декому, що в ділянці образотворчого мистецтва потрібне якесь знання справи?

Прикро, але факт, що силою обставин (недостатнє знання мови, тяжка фізична праця, відсутність контактів) більшість нашої еміґрації відстає від життя сучасности, зокрема має дуже обмежені знання про сучасне мистецтво. І "грім та блискавку" пп. Косана й Мелащенка, підперті авторитетами "Нового Шляху" та "Нових Днів", довірливі читачі можуть прийняти за "чисту монету".

Це й спонукало мене взятися за цього листа. Права мати особисті враження пп. Косанові й Мелащенкові ніхто не заперечує, але одна річ — мати власну опінію, і цілком інша — і багато серйозніша річ — роздмухувати чад нетерпимости й невіглавства зо сторінок солідної преси.

Маю на меті, поперше, запевнити читачів, що при всій своїй безапеляційній непомильності, ані п. Косан, ані п. Мелащенко до ролі мистецтвознавців ще не доросли; подруге, коротенько поінформувати читачів, що ж таке сучасне мистецтво, чи справді воно аж настільки "антихристиянське божевілля"; і потретє, заперечити твердження пп. Косана й Мелащенка, що Детройська виставка являла собою "цілковите мистецьке банкрутсво".

Отже, повторюю, розмахи жовчі й епітетів у статтях пп. Косана й Мелащенка можуть дорівнювати хібащо їхньому невіглавству в мистецтві. Замість вдаватися до бомбастичних фраз, якими залюбки послуговується п. Косан, обмежуся кількома прикладами: у наведеному вище уривку, з дозволу сказати, "рецензії", п. Косан пише про "кубістів-конструктивістів", мабуть не підозріваючи, що кубізм і конструктивізм — це цілком різні течії в мистецтві. Кількома рядками нижче він закидає модерністам "одновимірну ментальність печерної людини". Печерна людина тут ні при чому. Троглодит стояв на рівні своєї цивілізації, чого не можна з такою певністю сказати про п. Косана. Але якби п. Косан мав елементарне поняття про цивілізацію печерної людини, то знав би він, що саме мистецтво печерної людини є дуже натуралістичне (див. зразки мистецтва печерної людини в Півд. Франції, Еспанії, Сахарі, Калагарі). Причина: ментальність тієї людини була спроможна утотожнювати з якимось предметом лише точну копію того предмету, цим рівень печерної людини й різниться від щабля розвиненіших людей, мистецтво яких прийнято називати примітивним. До цих останніх зараховують деяких тубільців Африки, Австралії, Америки, та Океанії. Ментальність цих людей досягла вже концепційного рівня, тобто вони спроможні ідола, який анатомічно дуже мало подібний до людини, приймати в своїй уяві як образ людини. В цьому, раціоналістичному, підході до мистецтва примітивний мистець робить те, що знає, а не те, що бачить, тобто це вже є теоретично-синтетичний, а не оптично-органічний, як в печерної людини, образ предмету. Ментальність сучасних мистців досягла ще вищого рівня, але про це пізніше. Зупинився я так докладно на цій деталі, прирівнянні мистецтва троглодитів до сучасного мистецтва, лише для того, щоб показати, що прирівняння це не витримує жодної критики і не робить чести авторові.

Не задовольняючись "розгромом" українських "анальфабетів образотворчої мистецької професії", п. Косан навіть накидається на американців, повчає їх, які твори треба посилати на виставку в Москву, твори "Американської правди". Залишається лише дивуватись, як це американці не запросили п. Косана до складу жюрі, щоб він їм розкрив очі.

П. Мелащенко, щоб і собі не відстати від достойного вчителя, з леґкої руки зганяє в одну групу всіх "так званих 'інтелектуалістів' з титулами професорів, докторів, асистентів мистецтва і мистецтвознавців", тих самих, що "привели Детройтську виставку до цілковитого мистецького банкрутства". Очевидно п. Мелащенко не має титулу з мистецтва, інакше він знав би, що дістати хоч би й поганенький титул в мистецтві вимагає все-таки кілька років напружених студій. Кпити ж з людей за те, що вони мають освіту й титули в своїй ділянці, це вже чи не трохи занадто. І треба бути таки дуже товстошкірим, щоб не бачити стилевих відмінностей в творах тих "інтеллектуалістів" (а деякі в них так різняться між собою, як полюс і екватор) і зганяти їх до однієї купи лише на підставі їхніх титулів.

Назвати Архипенка зневажливо "модним" не осмілюється сьогодні ніхто з чужинців, от тільки в п. Мелащенка вистачило хоробрости (чи ж хоробрости?). Можу запевнити п. Мелащенка, що Архи-

пенка вивчатимуть і за 1000 років, хоч би як це п. Мелащенкові не подобалось (пригадується Криловська Моська).

Обидва автори безапеляційно ділять мистців на "ковбоїв і індійців", чемних і дегенератів. П. Мелащенко гладить по голівці кількох мистців "молодшої ґенерації", які "правдиво підходять до вимог мистецтва", називає їх поіменно, в тому числі й Б. Певного. Гай-Гай! Якби п. Мелащенко хоч поверховно знав, що діється в українсько-американських мистецьких колах, то не міг би він не знати, що цей самий Б. Певний, який цього разу вирішив виставити натуралістичні твори (або "здохлятину мертвої природи", за термінологією п. Косана) є одним з провідних модерністів Нью-Йоркської Групи Молодих Мистців, теоретиком модерного мистецтва, а те, що він "опанував рисунок, композицію, та співвідношення кольорів", може якраз послужити доказом того, що "генії гнилого модернізму" теж досконало опанували основи образотворчого мистецтва, але на основах не зупинилися, а пішли ще далі, туди, куди обмежений зір пп. Косана й Мелащенка не сягає. Як бачимо, порівняння п. Мелащенка, так як і порівняння п. Косана, не відзначаються ерудицією.

То що ж таке мистецтво? І що таке сучасне мистецтво? І чи взагалі це мистецтво? Чи може п. Мелащенко має рацію, називаючи його "антихристиянським божевіллям"? І як до цього дійшло?

Мої колеги вибачать мені, якщо не знайдуть нічого нового, нічого оригінального, ніяких глибоких істин на цих сторінках. Як я вже зазначив вище, маю на меті лише коротко і поверхово ознайомити пересічного читача, не-мистця, з деякими явищами і процесами в мистецтві, зокрема сучаснім. Всі думки висловлені нижче є загально відомі в мистецькому світі і деякі з них були багато краще й сильніше висловлені більш кваліфікованими авторами.

Не претендую на вичерпний матеріял, та й неможливо передати на кількох сторінках те, на що витрачається багато років студій і над чим ще й зараз дискутують вчені голови.

Процес творчости в образотворчому мистецтві включає інтеллект, емоцію й інтуїцію. Що ми думаємо, почуваємо, відчуваємо випливає з нашого досвіду в оточенні, у якому ми перебуваємо. Ці ідеї, почуття і враження мистець виливає у форму, в якій глядач може їх сприймати.

Прослідкуймо за створенням мистецького твору від його виникнення через інтуїцію, почуття й розум, через виконання (іконографічні, формальі та техічні прикмети). Мистець є членом певного суспільства, культура якого привчає людину визнавати не тільки певні явища, але також певні символи тих явищ і логічне взаємовідношення між ними. Звідси — стиль, тобто відбиток на мистецькому творі нахилів розуму й зразків емоцій суспільства взагалі і особистости мистця зокрема. З цього робимо, отже, устійнення, що мистецтво є формою суспільного світосприймання індивідуально висловленою.

У вислові світосприймання мистець звичайно випереджує пересічного глядача, бо чутливіший мистець відображує **с у ч а с н і с т ь** світосприймання, яка ще не досягла свідомости глядача, проти якої глядач настроєний вороже, або принаймні насторожено. Це нормальне явище; загально вважаємо відразливим і небезпечним те, що нам незрозуміле, аж поки не збагнемо його, не звикнемо до нього і тоді воно стає частиною нашого світосприймання. Наявний приклад: у своїй статті п. Мелащенко захоплюється імпресіоністичними пейзажами В. Кричевського-Старшого, зокрема "Сорочинським ярмарком", відчуває там українське повітря, незабутнє рідне небо і т. д. Чудово! А от чи відомо п. Мелащенкові, що в час, коли імпресіоністи творили історію (вони ж саме й були першими "гнилими модерністами"!) в кінці минулого століття, їх так само обпльовували тодішні панове Косани й Мелащенки, кричали, що лише клясичне чи романтичне мистецтво є справжнім мистецтвом? Як бачимо, потрібно було пів століття, щоб п. Мелащенко досягнув щабля розуміння й сприймання мистецтва імпресіонізму. А ще за пів століття нащадки п. Мелащенка будуть захоплюватися шедеврами сьогоднішньої "модерністичної дешевизни".

Кричевського-Старшого, наскільки мені відомо, ніхто з "геніїв гнилого модернізму" не відкидає. Кричевський жив в атмосфері Сорочинського ярмарку, де воли, вітряки й чумаки були невід'ємною частиною дійсности. У щирості й вірності відчуття й передачі того духу й полягає сила його творів, з їх "незабутнім рідним небом" і т. д. Безперечно, Кричевський-Старший має своє місце в історії українського мистецтва, як мають його і, скажемо, С. Литвиненко та інші. І ніхто їх зпихати з того місця не збирається. Але ж історія не зупинилася на Кричевському, як не зупиниться вона й на сьогодні молодих "анальфабетах образотворчо-мистецької професії". І вимагати від молодої української ґенерації на чужині, яка в кращому випадку пригадує солом'яні стріхи дуже туманно, яка силою обставин виростала в чужоземному оточенні і здобувала освіту в чужинецьких мистецьких школах, щоб вона малювала й різьбила козарлюг у широких шараварах з шаблюками в руках — це дуже несерйозний підхід до справи. Світосприймання мистця обумовлене дійсністю, дійсність — це те, що відчуваємо з досвіду, досвід — це дійсність, реальність і мистець відображує дійсність так, як він її відчуває, тобто він відображує те, що для нього є дійсністю, реальністю в суб'єктивному розумінні. У цьому й полягає реальність і сила мистецтва Кричевського-Старшого і стародавніх египтян, і сучасних австралійських дикунів, і ультра-модерних абстрактних експресіоністів.

Цим, начебто, підливаю олії до полум'я благодного обурення пп. Косана й Мелащенка: як бо можна прирівнювати софістикованого Кричевського з його соковитими кольорами, обдуманою композицією, досконалою технікою і т. д. до мистецтва канібалів, математично-вірну перспективу Кричевсь-

кого до недолугої перспективи єгиптян? Я не прирівнюю. Такі речі не прирівнюються. Але я нагадаю, що кольори й техніку завдячує Кричевський у чималій мірі французьким імпресіоністам. Досконалу перспективу успадкоємили ми всі від мистців італійського ренесансу, які в свій час вивчили і вдосконалили перспективу стародавніх римлян, які в свою чергу запозичили скільки її там було від греків і т. д. Як бачимо, вже й не так далеко залишилося до єгиптян.

Але повернімось до теми. Чим нижчий рівень духового розвитку племени, народу, чи його керівної верстви, чим більше влада, звичаї, традиція визначають, що є добре й корисне для людини, чим більше влада й звичаї диктують закони й норми поведінки людини, тим менше мистцеві залишається волі особистого вислову. Функцією мистецтва в такому суспільстві є не тільки затримати раніше встановлені догми світогляду й почувань людини в замкненому колі, а ще й поборювати інфільтрацію нових, дискусійних, єретичних ідей і норм. До цієї групи належать сьогодні переважно примітивні племена та країни, в яких тоталітарні уряди через непомильних комісарів мистецьких справ визначають норми й форми творчости, тобто, повчають мистців і мистецтвознавців, що таке мистецтво. Але чи це мистецтво? У випадку дикунів — так, бо їхня однорідна концепція мистецтва узгіднена однорідним характером суспільства, в якому рамки традиції все таки достатньо нечіткі, щоб дозволити мистцеві волю фантазії й вислову на рівні його ментальної спроможности.

У випадку цивілізованих народів — ні. Хоч як фотографічно-реалістично такі твори виконано, — чи то портрети "найріднішого й наймудрішого" (а чи портрет Адольфа, чи Дуче, Віссаріоновича, Максиміляновича, чи Сергійовича — це зовсім не робить різниці, бо всі вони роблені на одне копито), чи "заможне й щасливе" будування "ізму" — в тому мистецтві бракує найголовнішого елементу — щирости й свободи передачі світосприймання мистця. Таке мистецтво (на замовлення чи на наказ) хоч і відображує розуміння мистецтва, як його уявляють собі впевнені у своїй непомильності партійні комісари (і деякі з наших еміґраційних "критиків"), не належить до сфери витонченого, вишуканого мистецтва. У вільному світі таке "мистецтво на замовлення", для реклями чи пропаґанди, називається комерційним мистецтвом. І якщо пп. Косану й Мелащенкові конче хочеться такого мистецтва, то ніхто їм не забороняє звернутись до першого-ліпшого комерційного ательє і там їм за відповідну ціну понамальовують і полковників славного війська Запорізького, і чорнобрових красунь біля криниць, ще й, може, з пляшками "пепсиколи" в руках, як безкоштовний додаток.

У гуманістичній етиці людина має свободу сама визначати собі норми й теми, їхні формальні джерела і реґулюючі чинники. Роля мистецтва тут — збагачувати й поширювати світогляд сучасної людини, додавати до нього все тонші, глибші, новіші нюанси ідей і почувань, шукати й відкривати незнані доти перспективи. Це й є творчість, мистецтво. А мистецтво є реальністю. І сучасне мистецтво є нічим іншим, як віддзеркаленням реальности сучасного життя.

Механізація, урбанізація, наука міняють теми й умови життя й світосприймання молодої ґенерації. Коли людина мчить автом через ліс реклями, споглядає всесвіт з височин стратосфери, чи відкриває таємниці океанських глибин крізь скло батісфери, її відчуття й сприймання натуралістичних аспектів дійсности мають мало спільного з "натуралізмом" минулого століття. Терміни "абстрактність" і "натуралізм" сьогодні вже втратили свій антагоністичний зміст, бо мікроскопи, телескопи та інші прилади відкрили нам абстрактність природи і навпаки.

Мистецтво — це мова вислову. У формі закінченого твору цей вислів складається із задуму (ідеї, концепції, змісту), організації (композиції, співвідношення елементів, кольорів і т. д.) виконання (майстерности, технки). Мистець може висловити себе сильно, ясно, просто, він може перевисловити, або недовисловити. І не важливо, наскільки твір натуралістичний чи абстрактний (деякі з найвизначніших сучасних мистців Америки малюють натуралістично), критерієм для оцінки мусить бути, чи твір добрий, оригінально задуманий, відповідно організований і вправно виконаний.

Мистецтво не є чужоземною мовою. Це є міжнародня мова з різними діялектами. І критик чи глядач, якщо він претендує на звання знавця, мусить розуміти або вивчити ці діялекти. Ані п. Косан, ані п. Мелащенко, очевидно, не вважають за потрібне щось розуміти чи вивчати. Вони бо мають вже давно вироблені погляди й тими поглядами керуються. "Ментальність української спільноти є здорова і патріотична, але чомусь не має відповідного впливу на своїх мистців", проголошує п. Косан. Стара пісня. Але не дурімо себе. Ментальність подавляючої більшости української спільноти є хуторянсько-провінційна. А пп. Косан і Мелащенко намагаються скеровувати інтеллектуальні й мистецькі рівні світосприймання ще більше вниз, до рівня пересічности, — Просвіти, хуторянства. Невченим і недосвідченим вони хочуть дати вирішальне слово в оцінці мистецтва.

Розгляньмо деякі закиди на адресу сучасних мистців: як доказ занепаду мистецької етики переховуються скандали в мистецтві; залюбки повторюється історія з ослячим хвостом; з неприхованою зловрадністю вказують на те, як модерністи сваряться між собою; закидають мистцям деґуманізацію.

Ну й що? Скандали є, але відбувалися вони й раніше. У тому, що мистці сваряться між собою, немає нічого нового. "Божественний" Мікельанджело, наприклад, вважав "божественного" Леонардо щонайменше за шарлатана; "божественний" Ель Ґреко казав, що Мікельанджело "був доброю людиною, але не вмів малювати". Тулуз Лотрек проголошував ідіотами всіх пейзажистів, і т. д. і т .п. Що ж це означає? Та нічого. Мистець може дозволити собі бути суб'єктивним, він мусить вірити саме в свій рід творчости. Об'єктивність вимагається лише від істориків, критиків, знавців.

Відносно притчі про ослячого хвоста, то майже кожний мистець або знає з практики, або принаймні чув кілька подібних історій. Трапляються випадки шарлатанства. Але в якій царині сучасного життя вони не трапляються? Кожне шукання нових глибин і висот, крім щирих намагань включає також

випадки заблукань, засліплення, епігонства й халтури. Але чи ці побічні явища мали б служити за доказ, що цілий рух є на хибному шляху?

Дегуманізація. Так, мистцям часто доводиться вислухувати закиди, що вони дегуманізуються, що вони прославляють вік машини, що вони заблукали в спробах пізнати й збагнути дійсність життя. Закид серйозний. Але чи не звучить він парадоксально, коли саме суспільство, відповідальне за механістичну цивілізацію, політичне замішання, моральне лицемірство, суспільство, члени якого проводять все своє життя в комфортабельному оточенні машин, рідко бачать блакить неба, не роблять, врешті, заходів, щоб змінити існуючий стан — саме це суспільство закидає мистцям дегуманізацію. Дегуманізація — так, але саме людство, з його наукою, політикою, способом життя, є відповідальне за дегуманізацію, і в час коли суспільство, в тому числі і його українська частина, щораз більше всмоктується в атмосферу матеріяльно-машинних зацікавлень, мистці єдині протиставлять практичній технології фантазію, яка не має практичного вжитку. І якщо ми починаємо відчувати дегуманізацію власного суспільства, його заблуканість, починаємо прагнути більшого контакту з природою, відчуваємо потребу культивування духовних вартостей, то в цьому заслуга саме мистецтва, його гуманізму.

Визначень мистецтва є багато, але найпростіше, здається, визначив його А. Жерард: "Мистецтво — це те, що вважається мистецтвом найдовше найбільшою кількістю людей, яких вважають знавцями". І тут читач мусить вибирати свій шлях: або згодитися з тезою пп. Косана й Мелащенка, що в с і сучасні директори музеїв, філософи, історики й критики мистецтва, та й переважна більшість самих мистців, мали б бути або купою розумовохворих людей, або цинічно-рафінованих змовниківзлочинців — або визнати, що є в світі речі, про які ми, можливо, ще дуже мало знаємо, не розуміємо, не можемо збагнути, просто тому, що ніколи не приклали зусилля, щоб їх пізнати. Або, наслідуючи пп. Косана й Мелащенка, вимагаймо від мистців сентиментально-душещипательної тематики з барабаним боєм, або визнаймо, що мистці компетентніші і спробуймо підійти до мистецького твору без наперед виробленого упередження.

Мистці сучасности свідомі того, що ми вже настільки далеко відійшли від мистецтва печерної людини, що крім натуралістичних сюжетів можемо відображувати ще й абстрактні почування (недосяжні для троглодита), абстрактними символами. Не тільки зовнішня подібність, оболонка об'єкту, а й суть, істотний зміст його, можуть бути змістом мистецького твору, — завдання, може, цікавіше, глибше, вимогливіше, як для мистця, так і для глядача з вибагливим смаком. Звичайно, не всі мистці й глядачі мають однакові смаки, нахили й уподобання. Ніякий мистець не сподівається, що його твір сподобається всім глядачам. Але на майже кожній виставці глядач, який прийде без наперед збуреного негативного наставлення, зможе знайти кілька творів, які йому сподобаються не тільки сюжетом; можливо його привабить гра кольорів, можливо співвідношення форм, динамічність вислову чи мрійливість фантазії. Можна і треба часом не згоджуватися із способом вислову окремих мистців чи навіть мистецьких напрямків, але самовпевнено безапеляційно відкидати весь рух — залишмо це "мистецтвознавцям" типу пп. Косана й Мелащенка. Час стає мірилом і показує силу творчости карликів, яких вважали за велетнів; безперечно, багато дечого і з сучасного мистецтва відсіється рукою історії, але ніхто з нас не є настільки кваліфікований, щоб уже сьогодні робити непомильні пророкування.

Повернімося ж коротенько до такої немилої пп. Косанові й Мелащенкові виставки Українського Мистецтва в Детройті та її організаторів, які "звели мистецьке й політичне значення виставки нанівець".

Можливо, сама назва виставки була трохи невдала, бо багато учасників були лише мистцями-українцями. Були деякі недоліки в підготовчо-організаційній праці, у виборі творів і т. д. Але це дуже малі недоліки, якщо порівняти їх з позитивними якостями, як-не-як, а таки найкращої і найімпозантнішої виставки, на яку до цього часу спромоглися українці на цьому континенті. Я особисто не був причетний до організації тої виставки і дуже задоволений з того, бо дуже добре уявляю собі, скільки часу, нервів і грошей коштувало це маленькій групі ентузіястів-організаторів (Маруся та Іван Беки, М. Дмитренко, С. Гординський, С. Литвиненко та інші). Відклавши набік особисті переконання, вони сумлінно впоралися з поставленим перед собою завданням: зарепрезентувати перекрій існуючого стану в мистецтві, показати профіль усіх напрямків творчих зусиль мистців-українців, від найконсервативніших традиціоналістів до ультрамодерністів.

А коли всю тяжку, вимогливу працю проброблено, тоді з багна вилізають раки й починають обкидати болотом людей, які заслуговують на найглибше признання і вдячність усього українського загалу, починають репетувати про якесь "політичне й мистецьке банкрутство" Детройтської виставки.

Не згадуймо вже за мистецьке "банкрутство", визначати яке жоден з цих "критиків" не є компетентний. Ну, а як з політичним? Хочемо задемонструвати, що наше мистецтво вільніше, вище, від "того" — і вимагаємо саме наслідування "того" мистецтва. Хочемо здобути собі прихильників серед американців, кричимо, що ми передова нація і вимахуємо червоними шараварами. Екзотика й друга половина XX-го сторіччя! Ігорів похід, Козаччина, Визвольні Змагання, — ніхто з модерністів не зневажає цих світлих сторінок нашої історії. Але ж це — і с т о р і я, м и н у л е ! А де ж наша сучасна духовість, чим хочемо задемонструвати перед культурними чужинцями наш мистецький рівень сучасности? Повстанськими маршами в музиці, повстанською героїкою в літературі, портретами вождів в образотворчому мистецтві?

Безперечно, мистецтво — це могутня зброя. Мєстрович і Падеревський, наприклад, осягли більше для своїх країн, ніж загони вишколених дипломатів. Але є різниця між мистецтвом, перед яким схиляє голову людство, і мистецтвом агітпропівської барабанщини, до якої закликають нас пп. Косан і Мелащенко, барабанщини, якої культурний

світ ніколи не прийме, тільки підійме здивовано брови і поблажливо зниже плечима.

Що, якби замість "так званих інтелектуалістів" Детройську виставку очолили пп. Косан і Мелащенко? Можна собі уявити, яка б то була популяризація української справи, яке враження про рівень сучасного українського мистецтва мали б культурні американці. Українцям, які вивчають або викладають в американських вищих учбових закладах дуже добре відомо, скільки шкоди українській справі приносять безвідповідальні некомпетентні вибрики панів Косанів і Мелащенків, людей, які не тільки самі живуть категоріями тридцятилітньої давности, але ще й намагаються тягнути за собою інших. Живемо ж у другій половині XX-сторіччя.

Д-р Тома ЛАПИЧАК

Альберт Камюс — діяльність і творчість

Загальна характеристика

У січні минув рік від смерти Альберта Камюса, видатного модерного французького філософа й письменника. Особа Камюса та його творчість була предметом зацікавлення не тільки широких кіл мислителів і любителів літератури, але знайшла відгомін серед політичних і партійних діячів, будучи предметом великих контроверсійних спорів і диспутів. Справді, в післявоєнних часах ні одна літературна й публіцистична поява не викликала стільки довкруги себе шуму, що Камюс. Для цього є чимало причин: яскрава й жива вдача Камюса. Він був не тільки письменником і мислителем — він був запальним оборонцем демократичних свобід своєї суспільности, редагуючи підпільно французький журнал "Комба"; він був активним учасником протинімецького резистансу; він був спершу емоційним приклонником комунізму, щоб , потім, пізнавши його теорію і практику, стати ще емоційнішим і рішучішим його противником; він був інтернаціоналістом, хоч поводився в підпіллі як чистої крови націоналіст; будучи з переконання революціонером, можна сказати ідеологом революції, він все ж боронив давнього французького національного "статус кво" перед загрозою чужонаціонального насилля; він був визначним критиком християнізму, щоби боронити практикування в житті засад християнства; він був спершу екзистенціялістом, а згодом його рішучим противником. Постать, як бачимо, барвиста і райдужна, тому зовсім не дивно, що він викликував навколо себе стільки контроверсій і суперечок.

Не менше цікава від його характеру є і його творчість. Сучасна критика його духової спадщини, що розрослась уже в десятки томів і заангажувала багатьох видних дослідників і публіцистів не тільки французьких, але й світових, одноголосно стверджує, що Камюс був не лиш одним із найбільших сучасних письменників, одним із найбільш незглибимих поміж сучасниками естетом, але й одним із провокативніших мислителів, що появилися на европейській повоєнній сцені. Самотній і профетичний, пророчий і переконливий, надійний і глибокий, найконтроверсійніший і найменш зрозумілий моральний філософ, найгостріше сумління суперечностей нашого часу поміж нігілізмом знищення і ностальгією за миром, що стає нагло речником і суддею нашої епохи. Камюс став без сумніву світовою фігурою.

З висловлених вище оцінок видно, що варто познайомити і українського читача, хоч побіжно, з його літературною і філософською творчістю, з його головними ідеями і думками, тим більше, що в українській пресі назагал про нього писалося мало, а крім того в деякій, комуністичній, пресі писалось зовсім невірно і тенденційно.

Основними проблемами, що цікавлять Камюса, як в його літературній, так і публіцистичній і філософській діяльності — це проблеми абсурду і бунту (револьти). Їх намагається він проаналізувати з різних точок споглядання і надати їм специфічного оригінального насвітлення. Про це неодноразово довідаємось з аналізи його творів.

Коли проблема абсурду більше абстрактного філософського значення, тоді проблема бунту має злободенне, повсякчасне і спеціяльно зацікавлююче кожну суспільність значення. Дивно, що цю тему творчости Камюса в нашій публіцистиці так знехтувано, так немов би то для нашої української дійсності проблеми бунту, революцій, змагу зі злом і накиненою нам неволею вже не були головними проблемами. Спеціяльно доводиться підкреслити цей брак уваги з боку націоналістичного сектора нашої політично-суспільної думки, що, здавалось би, власне проблемі бунту і революцій повинен би віддати більше серйозної уваги і зацікавлення. Ознайомившись детальніше з думками і поглядами Камюса на бунт і революцію, дійдемо до переконання, що може це діється власне і не випадково.

Літературна діяльність Камюса.

Не враховуючи принагідних і злободенних редакційних заміток і описів, що їх Камюс почав писати вже в ранньому віці, першою його більшою літературною працею була збірка "Ноцес", видана вперше в 1938 р. Це чотири описові есеї, що показують середземноморський світ, який Камюс мав змогу оглядати. Сам він народився в Альжірі в 1913 р., батько його був альжирець, а мати еспанка. Він не удається в описи оточення, але пише про свої враження і рефлексії, що їх викликають в нього північно-африканські села Тіпаса і Джеміля, міське життя в Альжірі, мистецькі ґалереї і манастирі у Фльоренції і т. д. Цілий ряд філософських рефлексій насувається молодому письменникові, який уже тут виявляє прикмети вдумливого і глибокого філософа-аналітика. В основному проводить він тут два погляди: 1) Природа або світ різноманітна й чужа для розуміння й бажань людини, вона часто йде проти неї й робить її безрадною, але

рівночасно людина зачаровується природою, перемагає її і зазнає поразки; 2) Смерть — це остаточне й неминуче призначення кожної людини, а тому життя треба так укладати, щоб воно було допасоване до такого призначення. Окрім цих основних проблем, Камюс замислюється теж над проблемами гріха й чистоти, вини за гріхи, надій і безнадійности, щастя, концепція якого в нього не є ані сенсуального, ані трансцедентального розуміння, але радше релігійного сприймання.

Бо що то є щастя як не простий акорд між істотою, що живе і екзистенцією, яку вона веде? І який більш управнений акорд може сполучити життя людини, як не подвійна свідомість його бажання тривати і його призначення вмерти? В той спосіб принайменше вчимось не зважати ні на що і трактувати теперішність як єдину правду, що її нам дала "ласка".

Як побачимо з дальшої аналізи творчости Камюса, над цими темами він не перестав працювати аж до кінця свого життя. Тільки поширив і поглибив їх більше.

Однією з центральних проблем, що ціле життя цікавила Камюса і на яку він намагався давати з різних точок споглядання свою відповідь, це було питання абсурдности життя. Життя людське абсурдне тому, що в призначенні його є смерть, неминуча для кожного. Камюс ставить собі питання, чи можна вважати життя безсенсовним і, не зважаючи на це, жити так, ніби воно має сенс. Є люди, що на це питання відповідають заперечно, наслідком їх становища є самовбивство. Але Камюс засуджує такий вихід із становища. Він хоче довести, що можна вважати життя абсурдним і все ж таки жити. Цю ідею проводить він в праці "Міт Сизифа", виданій в 1942 р. Це радше філософський есей, як публіцистично-філософський трактат. Цікавий він тим, що становить дальший етап в шуканні автора відповіді на актуальну поставу до абсурдности життя. Що ж це таке абсурдність життя? В першу чергу духова і інтелектуальна закінченість, ствердження, що не можна жити для завтра і будучини. Абсурд є бунтом проти "завтра" і намаганням дійти до згоди з теперішністю. Абсурдні є "стіни", що відгороджують життя від пізнання правди, єдности і сенсу життя, базованого на надії. Але ствеардження абсурдности життя не вистачає. Камюс намагається поглибити консеквенції абсурду. Він виходить із заложення, що абсурд має три передумови. Нема абсурдности без самого життя, нема абсурдности без людського духа; і послідовним вислідом такого розумування є теза, що ніодною з тих передумов не можна нехтувати. Ті, що їх нехтують, займають позиції екзистенціялістів, думок яких Камюс не поділяє. Він є проти філософії Ясперса, Шестова, Кіркегаарда, Гусcерля й інших теоретиків екзистенціялізму, бо їх філософія послідовно веде до філософічного самовбивства. Шукаючи виходу з ситуації і не поділяючи думки про самовбивство як вихід з неї, Камюс приходить до концепції бунту, революції проти абсурдности життя. Не треба доводити, що концепція бунту являє собою якраз протиставлення концепції смерти. Бунт стверджує життя, — самовбивство неґує, заперечує його, є вислідом не активної, творчої постави, але пасивної резиґнаіції. Тому, що багато речей в житті є абсурдних, — постає вимога боротися проти них. Людина — це єдине створіння, що не хоче бути тим, чим вона є, і бунтується проти себе самої. В аналізі абсурду Камюс доходить до цікавих стверджень, що проливають нове світло і на інші проблеми, що їх дотепер ми трактували схематично, поверхово, механічно. Дотепер ми уважали бунт — як вияв безсилля, анархії, як прояв радше нищівний, ніж будівний. Камюс хоче довести, що є навпаки: бунт являє собою заперечення смерти, тривалий змаг із абсурдністю життя, він відтворює велич життя, надає йому краси, робить його менш абсурдним. Дотепер ми уважали, що свобода — це дана нам Богом ласка. В абсурдному способі розуміння Камюса свобода набирає іншого значення. Свобода розуміється, як вибір і рішення брати до уваги нормально прийняті цілі і завдання, усталені порядком життя, що є обмежене смертю і визначуване абсурдністю. Звідси Камюс виводить свою третю консеквенцію абсурду — пристрасть життя. Він знає, що жити безконечно не можна, але він хоче, щоб жити інтенсивніше, з більшою пристрастю і емоцією. Не жити довше, але жити краще, зберігаючи повну індиферентність супроти будучини, в якій людина неповинна бути заінтересована. "Теперішність і успіх теперішньости супроти завжди притомного ума — це є ідеал абсурдальної людини". Ці три вимоги і консеквенції абсурду — бунт, свободу і пристрасть життя — Камюс протиставить іншій консеквенції абсурдальности — самовбивству, знаходячи таким чином перехід від заперечення життя до його ствердження. Очевидно, вибір залишається за кожним власником життя і тому цілком зрозуміло, що самовбивники були і будуть. І хоча Камюс не певний, що побудоване життя на тих трьох "законах" є єдино доцільне, але він уважає, що тільки таким способом людина може осягнути свою чесність, ясність і гідність. Подаючи історію Сизифа, його вину і засуд та його реакцію на присуд долі, Камюс робить висновок, що людина може виконати свій життєвий примус з почуттям радости, не зважаючи на те, що в своїй істоті так сам примус, як і побудоване на ньому життя, виглядають абсурдно.

Глибше й ширше розглядає проблему абсурду Камюс у своїй повісті "Л'Етранже" ("Чужак"), що вийшла друком в 1942 р. Це більшого розміру праця, побудована на клясичних основах повісти, зразок літературної прози модерної французької літератури. Сартр назвав цю повість "повість про абсурд — проти абсурду". Фабула повісти нескладна. Мерсольт — молодий альжірець, вбиває в бійці ножем арабського юнака. Французький суд, беручи до уваги обставини життя Мерсольта, що не промовляли в його користь, та обставини убивства, засуджує його на смерть. Мерсольт убити не хотів і не мав ніяких злочинних нахилів, але з огляду на наявні в суспільстві погляди, був визнаний за злочинця. Автор хоче показати, що є багато абсурдного в такому розумінні справедливости. Він порівнює в повісті конфлікт приватного світу, що в ньому живе пересічна людина, — зі світом леґалітетів або етичних абсолютів і хоче довести, що кожне життя, поставлене під осуд абсолютних моральних стандартів — є винуватим і потворним, Мерсольт справді вбив людину, але сталося це з

цілком інших причин і в наслідок інших обставин, ніж це уважає суд. Поперше, Мерсольт людина злочинно не обтяжена і, як суд думає, не зла. Це обставини так складаються, що суд про нього таку опінію видає. Подруге, Мерсольт був не заінтересований в убивстві людини. Це суд про нього видає таку думку. Потретє, Мерсольт не хотів убити людини, але внутрішні механізми і діяння зовнішнього ефекту — відблиск сонця на ножі, що його витягнув противник, зродили в нього думку, що це лезо ножа може позбавити його життя. Отож Мерсольт діяв під впливом інстинкту оборони власного життя. Автор хоче показати, які далекі від дійсности й абсурдні погляди суду, коли він діє з переконання, що карає "потвору", смерть якої потрібна для суспільности. Він хоче довести, що Мерсольт не інакший від кожної людини і злочин, що він поповнив, може поповнити кожна людина, якщо опиниться у відповідних обставинах і під впливом подібних чинників, що діяли в випадку Мерсольта. Отож не Мерсольт, але кожна людина мусить бути суджена і засуджена суспільністю, а це принаймні не діється. Маємо тут, отже, до діла не з намаганням видати моральний осуд, що відноситься вже не до конкретного злочинця, але до нас усіх, що живемо в суспільстві, яке намагається діяти і діє не з позицій фрагментарного, індивідуального розуміння життя, але з позицій абсолютного осуду. Автор намагається довести, що наше життя не тільки абсурдне, віддане на поталу їм (абсурдам), а що абсурдість життя, між іншим, полягає в тому, що суспільність намагається застосувати абсолютні моральні мірила до непевного і змінного курсу людського життя, до якого мораль не має застосування. Він далі хоче довести, що людина є чужа в тому світі абсолютних вартостей, абсолютних моральних стандартів. Життя людське в своїй глибині має свою специфіку, що попадає в конфлікт з такими вимогами морального леґалізму, і абсурдним є цей моральний леґалізм застосовувати у сфері, що не має певних означених вартостей, себто самого життя. Камюс показує на конкретному прикладі цей абсурд, бо Мерсольт не такий, за якого його вважає суд.

Міркуючи над своєю долею, Мерсольт виявив, що він до того часу зовсім не був заінтересований в своїй обороні, бо він не має почуття якогонебудь глузду і закономірности свого життя. На запитання, чому він убив араба, він відповідає — "тому, що було сонце" — і це відповідає правді. Не було б проміння сонця, що відбилось на лезі ножа, у нього може б не зродилася нагло думка боронитись своїм ножем. І по засуді Мерсольт не дуже схвильований своєю долею. Йому байдуже, що станеться з ним. Але, перебуваючи в камері і очікуючи своєї страти, він має нагоду до роздумування і тут вперше в ньому пробуджується бунт проти рішення його долі: він усвідомлює, що немає виходу з його становища і він мусить вмерти. Особою, що його наводить на бунт, є в'язничний капелян. Спершу Мерсольт з ним не хоче бачитись і говорити, але коли капелян наполягає і починає говорити про вину, що тяжить на серці вбивника, Мерсольт зацікавлюється його поглядами. Він відповідає капелянові, що це не Бог визнав його за грішного і засудив, але люди. На запитання капеляна, чи він бажає заслужити потойбічне життя, Мерсольт відповідає, що єдиним потойбічним життям, якого він собі бажав би, було б таке життя, в якому він пригадував би собі своє життя на землі. В цей момент Мерсольт знову думає про всевладність смерти, якої "повільний, постійний подув" віє над усіма: ним, капеляном, його матір'ю і суддями. Без огляду на стан, заслуги, привілеї смерть рівняє усіх: праведних, розбійників, багатих і бідних. З такого пункту погляду не тільки Мерсольт, але кожна людина є засуджена. Якщо ми мусимо вмерти, то чи має значення те, як ми живемо? — запитує сам себе Мерсольт. Але автор не хоче дати ствердливої відповіді на це запитання. І хоч він бунтується разом із своїм героєм проти вічних вартостей, що мають нормувати життя конкретної людини, хоч уважає усіх нас і все людство чужинцями в тому світі абсолютних моральних мірил, хоч намагається переконати, що кожне життя з погляду тих абсолютних трансцедентних вартостей можна уважати за злочинне, але все ж він, може, власне, не хотячи цього свідомо, доводить, що не важливе те, скільки ми живемо, але як ми живемо. Що пристрасть до життя, що бунт у житті і вільний вибір шляху йти за ориґінальними і конкретними цілями, а не за абсолютними вартостями — власне є тим, що робить життя цікавим.

Тематично наближеною до "Чужака" є п'єса "Le Malentendu" ("Непорозуміння"), вперше виставлена на сцені в 1944 році. І вона присвячена проблемі абсурду, хоч насвітленого з іншого боку. В "Чужаку" Камюс аналізує вбивство чужої людини, намагається розв'язати проблему вбивства близької людини, знайти різницю між убивством чужого і вбивством власного сина. Головні персонажі п'єси Марія і Марта (мати і донька), що убивають людину, яка виявляється сином першої і братом другої. Автор показує тут світ людей свідомих абсурдности життя, які все ж змагаються, терплять — але вкінці є тим життям подолані. Життя вияв-

ляється сильнішим від них. В такому аспекті виринає питання: чи ці люди винні за вчинки, що їх суспільність звикла уважати злочинами? В конфронтації з життям, його абсурдом залишається без відповіді питання, чи люди ці все ж є невинні? Камюс не дає відповіді одвертої. Він залишає її глядачеві і читачеві п'єси. Але ніхто не може позбутись враження, яке справляє п'єса, що мовчанка і камінність світу — це основні елементи життя, що в ньому засуджена людина жити. Це є причина, чому навіть за злочини Камюс не хоче тих людей засудити. Він не показує дієвих осіб п'єси, як зразки як належить поводитись і жити в цьому абсурдальному всесвіті, але лише наводить як приклад, що вони наражені на труднощі життя, повного абсурдів, яких вони ані не породили, ані не в силі усунути. Якщо все ж таки ці люди і їх вчинки, з погляду абсолютних вартостей, що їх застосовує до їх оцінки суспільність, не є невинні, то яка підстава їх вини? — питається Камюс.

І в наступній п'єсі "Калігула" (написана в 1945 р. і виставлена вперше 1947 р.) Камюс повертається до проблеми абсурду. В попередніх творах ("Чужак" і "Непорозуміння") абсурд є причиною вбивства в обмеженому вимірі. Тут абсурд набирає виявів загального вбивства, знищення, злосливости. Стверджуючи, що життя є абсурдальне, автор намагається тут знайти життєву поставу до нього, знайти конструктивну базу для чесного і надійного життя, яке — хочемо ми того чи ні — є таке, як є. Спершу він стверджує тезу, що немає абсолютної правди. Намагання Калігули завести декретами стан, в якому люди жили б на засадах абсолютної правди, однією з яких є ствердження абсурдности екзистенції, і це виявляється, власне, абсурдальним. Абсурду не можна поборювати іншим абсурдом. Далі він доводить, що ми можемо жити, не удаючись до джерел, що є поза нашим станом, коли ми приймемо поставу бунту, спротиву, власне, проти заперечення абсурдности і його абсолютних вимог. Тільки світ без абсолюту не виставляє нас на абсурд і знищення. Калігула, доконуючи своє панування абсурду, мусить натрапити на щось, чого він раніше не усвідомлював собі: на поняття меж. Тільки безмежне є абсурдним. Він думав, що його свобода безмежна, тому застосував безмежне тиранство; він думав, що його сила безмежна, абсолютна і тому хотів створити царство неможливого; він думав, що його воля безмежна — і тому поводився як абсурдний маніяк. А тим часом існує філософія меж, поза які людині не вільно виступити, якщо вона хоче зберегти сенс життя. Калігула тому був знищений, що хотів неможливого, абсурдного, абсолютного.

Хронологічно належало б згадати про чергову п'єсу Камюса "L'Etat de Siège" ("Облога"), видану 1948 р., яка тематично в'яжеться з іншою темою, якій присвятив він свою увагу, а саме темою бунту й боротьби з терором. Ідея п'єси нагадує дуже основну ідею його другої відомої повісти "Чума". Тематика тут зовсім подібна, бо дія розгортається в місті, що його навідала чума. Персонажі п'єси інші, в даному випадку алегоричні, і через те п'єса набирає характеру моралізаторської алегорії. В п'єсі автор хоче показати, що основна вартість людини — це її право на бунт, бо тільки через бунт, спротив, опору, революцію людина може затріюмфувати над злом (чумою), яке існує на землі. Чума абсолютної справедливости являє собою джерело терору і гріха в тоталітарних державах і тому він засуджує всякі режими та ідеології, що їх створила людина на базі визнання абсолютних правд. Намагання завести абсолютну справедливість, побудовану на трансцедентних моментах, завжди мусить проходити через занедбання свободи. Кожна абсолютна правда обманює бунт і тим самим себе заперечує. П'єса "Стан облоги" нам цікава ще й тим, що вона має виразні натяки на відомий режим більшовицької диктатури. І хоч автор дослівно не говорить, але читач не має найменшого сумніву в тому, що автор має на думці більшовицьку чуму, що відвідала світ. Цікаві теж мотиви у філософії автора, що відкидає чуму тоталітаризму: він проти того, щоб уряд все знав; щоб чуму уважати карою за гріхи, що її встановила якась абсолютна сила; він проти терору смерти, що його застосовують ритуальні убійники нібито в ім'я того, щоб виконати вимогу якихось вищих вартостей і цілей; він проти того, щоб визначати мету людського існування незаперечно й абсолютно (в п'єсі він іронізує з акції уряду, що видав особові посвідки тільки тим людям, що відповідали на запитання "для чого вони існують на світі"); він ставить вимогу, що право жити має кожна людина без огляду на те, чи вона свідомо знає, для чого вона живе, чи ні; він теж сумнівається, чи взагалі можна знайти остаточну відповідь на таке питання і через те мати право позбавляти життя тих, що такої відповіді не подають; він проти того, щоб люди вмирали за наперед складеною схемою, логічно і з високою точністю; він проти того, щоб визначати схему першости права на життя. Кожне життя є на те, щоб його виявляти. Справедливість не є категорією, що їй життя має служити, але, навпаки, вона повинна служити кращому змістові життя. Камюс виразно і рішуче засуджує

погляд, що треба вбивати, щоб усунути зло, що треба уживати насильства, щоб лікувати справедливість, і що треба віддавати владу в руки однієї людини на те, щоб вона боронила основи абсолюту. Немає такої чесної людини, щоб їй можна ґарантувати абсолютну владу. Абсолютна влада без права бунту проти неї — це абсолютне зло.

(Далі буде.)

КЛОПОТИ З НОМЕНКЛАТУРОЮ ЛЮДЕЙ

Як відомо, суть російського більшовизму полягає у знищенні людини — людина стає річчю, яку можна покласти на ту чи іншу поличку, залежно від сьогоднішніх вказівок "старшого брата".

Особливо це видно з оцінок видатних діячів нашої культури, які залежно від капризу Москви, кладуться на поличку з написом "реакціонери й вороги народу", а через деякий час їх перекладається на іншу з написом "революційні демократи" чи "проґресивні діячі".

Яскравим прикладом такого бездушного, а разом і ідіотичного ставлення до людини, є ставлення окупанта України до славного роду Симиренків, яких ще зовсім недавно не можна було згадувати взагалі, а тепер цілком реабілітовано.

Нижче передруковуємо з "Радянської Культури" (Київ, 19 лютого 1961 р.) невеличку статтю Степана Шевця під заголовком "Шевченко і Симиренко". У ній закидається деякім авторам, зокрема Д. Косарикові, "деякі неточності" у подачі матеріялів про взаємини Шевченка з Симиренками. Нема потреби говорити, що Д. Косарик писав у 1956 р. так, як тоді хотів окупант, С. Шевець же пише сьогодні так, як дозволяє окупант... Це свідчить про фактично ніяку ціну підбільшовицьких українських публікацій, бо підбільшовицькі автори ніколи не можуть писати так, як вони думають.

Між іншим, у довідці С. Шевця подано маловідомі досі факти з біографії Тараса Шевченка і тому вона може зацікавити й наших читачів.

РЕДАКЦІЯ

Шевченко і Симиренко

У 1859 році Т. Г. Шевченко побував у Корсуні, Млієві, Городищі, Межиріччі.

У Млієві в той час жило чимало освічених людей. Серед них виділявся Платон Федорович Симиренко — близький приятель Тараса Григоровича. Нащадок кріпака, він здобув освіту в Парижі і, разом із знаннями, привіз передові ідеї французької революції. Власники цукроварні К. Яхненко і П. Симиренко організували при своєму підприємстві дві школи для робітників і селян — жіночу й чоловічу, де викладання велось рідною мовою.

У похмурі часи царської реакції, коли уряд забороняв навіть говорити українською мовою, рішуче виганяв з лексикону слова "українець", "Україна", створення таких шкіл було сміливим, прогресивним кроком. Тарас Григорович, побачивши ці школи, дуже зрадів, розхвилювався. Можливо, ці школи і спонукали його взятися за написання та видання "Букваря", який був надрукований українською мовою великим на той час тиражем — 10 тисяч примірників. Шевченко вислав Симиренкові для поширення тисячу примірників "Букваря" і повідомив, що має намір написати й видати "Аритметику", "Космографію", "Географію нашого краю", а також коротку історію "нашого сердешного", як він висловився, народу. "І коли все це буде створено, — писав Шевченко, — тоді назву себе майже щасливим".

Як відомо, на кошти П. Симиренка в 1860 році було випущено два варіянти "Кобзаря".

Шевченка добре знали у Млієві. Цікава така деталь. Дружина Симиренка Тетяна Іванівна часто влаштовувала вечори, на яких місцева інтеліґенція обговорювала новини літератури, музики, сперечалась про політику, вболівала за долю народу. На одному з таких вечорів предметом розмови став напис, експромптом зроблений рукою Шевченка на стіні теплиці П. Симиренка:

О люди! люди небораки!
Нащо здалися вам царі?
Нащо здалися вам псарі?
Ви ж таки люди, не собаки!

Пізніше, 2 листопада 1860 року, Шевченко вже в Петербурзі закінчив цей вірш.

У літературі про Т. Г. Шевченка його зустрічі з П. Симиренком та О. Хропалем або зовсім замовчуються або висвітлюються неправильно. Наприклад, у примітці до листування Шевченка (видання Академії наук УРСР, 1957 р., т. VI) сказано, що Шевченко відвідав цукроварню Симиренка і Хропаля. Але Хропаль не був співвласником заводу.

Перекручено подано цей момент біографії Шевченка і в книзі Д. Косарика "Шевченківські місця на Україні" (К., 1956). Говорячи про відвідання Тарасом Григоровичем Городища, автор зовсім не згадує про його зустріч із Симиренком та Хропалем і твердить, нібито гроші на видання "Кобзаря" допомогли зібрати робітники цукроварні. Листування Шевченка і Симиренка спростовує це. Та й на титульній сторінці "Кобзаря" видання 1860 року написано: "Видано коштом П. Ф. Симиренка".

У згаданій вже примітці до академічного видання творів Шевченка сказано: "Платон Федорович Симиренко — капіталіст". І все. Тим часом, як правильно про це пише П. Білецький в журналі "Радянське літературознавство" в ч. 2 за 1959 рік, ні П. Симиренко, ні К. Яхненко не були "капіталістами" в сучасному розумінні слова. Вони нащадки кріпаків і чимало робили для того, щоб поліпшити життя робітників.

Степан ШВЕЦЬ

Д-Р ЯР СЛАВУТИЧ В ІТАЛІЇ

Заходами українських організацій, під патронатом едмонтонського відділу КУК, та окремих жертовних осіб, меценатів української науки й культури, д-р Яр Славутич, професор Альбертського університету, відлетів 31 березня ц. р. до Флоренції в Італії на міжнародний конґрес назвознавців. На конґресі, що відбудеться від 3 квітня до 9 березня, д-р Яр Славутич прочитає доповідь про українські прізвища в порівнянні з іншими слов'янськими.

ЗОЛОТА МЕДАЛЬ ДЛЯ АРХИПЕНКА

На Третій Інтернаціональній Виставці скульптури в бронзі, що недавно відбулася в Падуї, в Італії, наш відомий мистець Ол. Архипенко, отримав золоту медалю за свою модерну скульптуру "Балетниця". Одночасно нашого мистця запрошено прибути особисто на чергову виставку в тому місті.

Д-Р КИСІЛЕВСЬКИЙ ДІСТАВ СТИПЕНДІЮ

Д-р В. Ю. Кисілевський, що працює в департаменті громадянства й імігрaції, одержав від Канадської Ради (Кенада Кавнсил) стипендію для виготовлення наукової праці про початки поселення українців у Канаді.

З ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ КЛЮБІВ КАНАДИ

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ КЛЮБ У ТОРОНТІ

У п'ятницю 17 березня відбувся авторський вечір Миколи Приходька. Вечір відкрив голова клюбу д-р П. Шкурат і зараз же дав слово М. Приходькові, який таки довгенько розповідав, як він писав першу свою книжку "Один із 15-ти мільйонів", як вона перекладалась англійською мовою, як видавалась тощо, тощо.

Після цієї розповіді, голова запропонував йому прочитати уривки із своєї нової повісти "Далекими дорогами", що він і зробив. На запитання голови клюбу, чи автор погоджується відповідати на запитання і на обговорення твору, бо дехто з присутніх уже читав цю повість повністю, М. Приходько погодився й на це, але попередив, що виступи мусять бути об'єктивними.

Перший слово взяв проф. В. ІВАНИС, який заявив, що прочитав книжку "Далекими дорогами" на прохання знайомих, яким вона не сподобалась. Ствердив, що в книзі є чимало історично необґрунтованих епізодів, наприклад, діялог про Москву, переселення кубанців ще перед 1-ою світовою війною за Урал тощо.

Великим недоліком повісти є сексуальність. Майже всі жінки при стиці з чоловіками впадають в еротику, а це ганебна неправда й пониження української жінки. Промовець зазначив, що в час 2-ої світової війни на пересильному пункті в Люблині німецькі лікарі при огляді українських дівчат (у час вивозу їх у Німеччину) з подивом ствердили, що до 21 року життя 80 — 83% їх не втратили дівочости, а це ж саме те покоління, яке описує і ганьбить автор повісти. Усі персонажі повісти — ніякі герої. Повість ця не надається, як написав сам автор на ній, не тільки для молоді, а й для старших, які не захоплюються порнографією.

Другим виступив п. ЛАНТУХ, який з піднесенням заявив, що треба все це пережити, щоб правильно оцінити твір. Він вважає повість "Далекими дорогами" найкращим твором на еміґрації і всі мусять бути тільки вдячні авторові, що він написав твір, який показує ідеї сучасности в Україні.

П. ШКУРАТ заявив, що основним недоліком твору є його хронікально-публіцистичний характер з претензіями на літературну повість. Також ствердив, що в творі трохи знехтувано правдою, тому його варто б виправити.

Я. ЧУМА відзначив, що в повісті зовсім нема позитивних постатей. Авторові треба було консультуватись з якимось письменником. Твір неґативний, промовець погоджується з проф. Іванисом: у творі багато еротики.

Олена ГЛІБОВИЧ просить автора при перекладі твору англійською мовою виправити все те, що тут завважено, бодай про українських жінок.

Пан БОЙЧУК завважує, що прикро читати, коли персонажі повісти, опинившись у Канаді, тільки те й роблять, що розмовляють про фарми, "гавзи" і інші подібні добра. Автор може й несвідомо, але зробив їх дуже сірими людьми. У творі багато еротики.

Пані Т. ГОРОХОВИЧ сказала, що вона уважно прочитала твір і не знайшла в ньому жодного позитивного типа, крім Мішки з Одеси, який хоч і не зовсім позитивний, але хоч трохи товариський, людяний. Решта ж — це якісь ненормальні типи, що полюють за жінками. Прикро, але в нас ще нема твору повного героїки й посвяти, що промовив би до душі людини. Твір, на жаль, не може виховувати.

Автор у заключному слові відкинув усі критичні завваги, запевняючи, що в його творі все відповідає правді. Порнографічні моменти він "підпустив" свідомо, щоб оживити твір, сам же він дуже шанує українських жінок. Виступ проф. В. Іваниса назвав "суб'єктивним". В кінці читав приватні листи, у яких читачі дуже хвалять його повість.

Голова клюбу подякував авторові і дискутантам, зазначивши, що обговорення нових творів і є завданням клюбу.

Публіки — яких пару десятків.

В. К-ИЙ

Василь ДУБИНА

ВЕСНА

Весна спустилась радісною пташкою
Біля мого привітного вікна.
І пахне день духм'яною ромашкою
І край встає леґендою у снах.

Я прокидаюсь і уже пригадую
Як біля Бугa я весну стрічав...
Немов біжу зеленою левадою
По оксамиті теплім ранніх трав.

Задиханий спиняюсь під березою —
Я з неї соку в глечик наточу...
Веселкою немов би підперезані,
Потіють небеса після дощу.

Кульбаби жовті вогники між травами
Порозставляла мрійниця — весна,
Фіялки під кущами кучерявими
Розплющилися радісно від сна.

І птиці повертаються із ірію,
Мов друзі мої славні із доріг.
Я висоту до них очима міряю
І ніби хочу перегнати їх.

І борознами теплими глибокими
Сліди весна у серці залиша,
І повниться березовими соками
М'ятежна юність і ясна душа.

З ВЕЧОРІВ "КОЗУБУ"

17 березня відбувся музично-вокальний вечір студії Антоніни ПІДДУБНОЇ. Виступали Галя Підручна, Т. Галяті, Ярослава Білошицька, Євгенія Сень, С. Рущак, В. Забаажи, І. Хабурський, М. Луцька, Дубляниця-Ґузар, акомпанював З. Лавришин.

Вечір був дуже вдалий, усі виконавці виявили хист і солідну працю над своїм удосконаленням, бо всі вони сіпали краще, ніж попереднього разу (кілька місяців тому). Можливо, що цьому сприяла винятково тепла атмосфера цього вечора.

Новиною була нова співачка Євгенія Сень — багатообіцяючий меццо-сопрано. Значні успіхи виявив тенор І. Хабурський.

Вечір був гарний, приємний. Публіки понад 80 осіб. Проводив вечором голова "Козубу" артист М. Голинський.

24 березня в "Козубі" відбулась літературно-музична п'ятниця, присвячена ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКОВІ. Доповідь "По Шевченкових слідах" зробив поет Б. Олександрів, розглянувши три праці про Т. Шевченка: Ол.

Конниського, П. Зайцева та Марієтти Шагінян.

Дві пісні на Шевченкові тексти виконала Іраїда Черняк, твори Т. Шевченка читали Ю. Бєльський та Д. Романик, а З. Лавришин виконав два твори на фортепіяні (один В. Косенка, а другий — власна композиція).

Публіки понад 40 осіб.

ЧЕРГОВІ літературно-мистецькі вечори "Козуба": п'ятниця 14 квітня — доповідь проф. В. ІВАНИСА: "Леонід Мосендз як я його знав", п'ятниця 21 квітня — Вокальний вечір студії Г. ШВЕДЧЕНКА та К. ОЛЕШКЕВИЧА, п'ятниця 28 квітня — доповідь проф. В. ЧАПЛЕНКА (Нью-Йорк): "Творчі шукання у мистецтві".

СКУЛЬПТОР Л. МОЛОДОЖАНИН ОЧОЛИВ ЛІТ.-МИСТ. КЛЮБ У ВІННІПЕЗІ

17 березня відбулись річні збори Вінніпезького ЛМК. Зборами проводила управа на чолі з письменником Ол. Гай-Головком. Збори доповнили статут ЛМК і вибрали нову управу на чолі зо скульптором Л. Молодожанином. До управи обрано Ол. Гай-Головка, д-ра М. Мандрику, М. Лазечко-Гаас, Г. Коваля, Г. Жука та інших.

НОВИЙ ВІДДІЛ ГРОМАДЯНСТВА В ОНТАРІО

У ділянці громадянства та інтеґрації іміґрантів онтарійський уряд недавно зробив важливий крок вперед, створивши Відділ Громадянства під керівництвом провінціяльного секретря Івана Яремка, який тепер став також онтарійським міністром громадянства. Раніше цю роботу виконував відділ дозвілля і освіти для дорослих при міністерстві освіти. Директором новоствореного відділу громадянства іменовано Степана Давидовича, колишнього заступника директора того відділу міністерства освіти.

Новоприбулі іміґранти можуть тепер звертатися за потрібними інформаціями щодо провінційних установ та в особистих потребах і за порадами до цього нового центрального і розширеного відділу громадянства. Відділ продовжуватиме безплатне перекладання професійних, освітних та інших важливих документів для новоприбулих. Обслуговування іміґрантів порадами буде розширене, а також буде збільшена кількість курсів мови і громадянства, що їх організував цей відділ раніше. Новостворений центральний відділ громадянства в Онтаріо плянує вдосконалити зв'язки з етнічною пресою, етнічними групами та всіми організаціями, які займаються подаванням допомоги іміґрантам у провінції Онтаріо. ("Канадська Сцена".)

З ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ В КАНАДІ

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО КЛЮБУ НОВОЇ ПАРТІЇ В ТОРОНТІ

26 березня ц. р. в будинку профспілки Робітників сталеварної промисловости відбулися установчі збори Українського Клюбу Нової Партії. На зборах було присутніх коло 40 осіб. Збори відкрив представник Нової Партії метрополії Торонта та член Канадського Конґресу Праці В. Сифтон. Він же й головував на зборах.

Доповідь про завдання Нової Партії прочитав міський радний Т. Йонґ. Доповідачеві поставлено цілий ряд питань, а потім відбулася дискусія.

Збори одноголосно ухвалили створити Український Клюб Нової Партії і майже всі присутні вписалися в його члени. Вибрано також тимчасову управу Клюбу в такому складі: Володимир Гречка, Сергій Дем'яненко, Іван Ільчук (голова), Петро Трофаненко та Розалія Царук.

В найближчий час Клюб має намір влаштувати громадське віче, на якому промовлятиме колишній посол до Канадського парляменту від ССФ Федір Заплітний.

МІНІСТЕР А. ҐРОСМАН ПРО ЕТНІЧНІ ГРУПИ

В кінці березня виступив на телевізійній програмі СБС у Торонті міністер Ален Ґросман, з'ясовуючи політику та досягнення провінційного уряду прем'єра Леслі Фроста. При тому мін. Ґросман підкреслив позитивну роботу етнічних груп, а зокрема етнічної преси.

14 березня асоціяція Консервативної партії з виборчої округи Ст. Ендру влаштувала прийняття для міністра Ґросмана, якого вітали від міської управи мейор Філіпс і Саммервіл. На прийнятті були численно заступлені етнічні групи і преса. Зокрема було багато українців.

ЛІДЕР ОПОЗИЦІЇ ЛЕСТЕР ПІРСОН ПРО ОБОРОНУ

Провід Ліберальної партії розіслав у пресу матеріяли про погляди свого лідера достойного Лестера Б. Пірсона, лідера опозиції в Канадському Парляменті, на оборонні завдання Канади.

Л. Б. Пірсон вважає, що єдиною зброєю в атомовій війні є мир, бо при зударі будуть знищені обидва табори: і нападаючий, і той, на який нападено, якщо він матиме змогу відповісти на удар.

"Що ж нам робити? — питає Л. Б. Пірсон. — Нічого? Роззброїтися й чекати миру? Це було б безглуздя! Мир і дипломатія мусять спиратися на силі, поки людство не знайде якоїсь ліпшої і тривалішої основи в ділянці співпраці. Мусить існувати стратегічна атомова потуга, спроможна відплатитись за напад..."

Та Л. Б. Пірсон проти того, щоб Канада стала атомовою потугою, щоб ми продукували атомові бомби та іншу атомову зброю. Він каже, що "вже досить страшно, що маємо аж чотири атомові держави, навіть, як це потрібно так довго, поки СРСР має таку зброю. Було б ще страшніше, якби таку зброю мали 10, 20 або 30 держав.

Лідер опозиції вважає, що Канада мусить бути озброєна авіозагонами переловлювачів наймодернішого типу та іншою новою, але не атомовою зброєю...

Ми теж проти атомового озброєння, теж боїмося його, але все таки логіки тут не бачимо: "Мусить існувати стратегічна атомова сила", як відстрашувач напасника, але... не в Канаді! А де ж? У кого ж повинна бути та сила?.. На кого ж Канада має надіятись? На "багатого дядю"?..

Іван МАНИЛО

Я ЗАГНУЗДАВ СВОГО ПЕГАСА...

П. Волинякові

Я загнуздав свого Пегаса ,
Щоб він мене послушно ніс
Під рідний зоряний навіс,
Де плине сяєво Тараса...
Я загнуздав свого Пегаса,
Щоб він забув про всякий брик,
Щоб був я лицарем Тараса
І був з великими — велик!
1961.

ТРИ МУШКЕТЕРИ

Коли сховаються в Дніпро нічні химери,
Коли прилине красень — день бажань, —
Виходять з Києва три мушкетери —
Тичина, Рильський і Бажан...
Вони ідуть, вони повзуть на північ
І, впавши ниць, що аж гуде земля,
Волають, наче жебраки предивні:
"Ох, дайте орден-дулю із Кремля!"
І їм дають... І вішають на шиї
За підлабузництво криваві ордени...
Та знають всі — Чернівці, Львів і Київ —
Потраплять в Лету забуття вони!
1961.

ВІД РЕДАКЦІЇ: Наші читачі, мабуть, побачивши твори Івана Манила в "Нових Днях", здивуються: що це сталося? Не було, не було Манила і раптом появився! Здивування це до певної міри матиме підставу, хоч пригадаємо, що Манилові твори в нашому журналі вже друкувалися раніш.

На жаль, Ів. Манило, як то часто бувало в декого з наших молодших еміграційних поетів, скоро "вчадів" і почав атакувати не тільки мене, а й багатьох наших найвизначніших авторів. Тільки відкинеш якийсь твір — ціла хвиля брудних епіграм на всіх. Справа не в атаці, а в її змісті й формі: вона була часто-густо непристойна і беззмістовна. Полемізувати на цю тему і перекомендувати я не вважав за потрібне, тому просто наклав своєрідну карантену: поки чоловік не схаменеться — не друкуватиму, не відповідатиму ні в журналі, ні приватно.

Так пройшло кілька років. Врешті. Ів. Манило запитав: "Скажіть: будете друкувати мої твори, чи ні?" Я й відповів, що буду, але за умови, що І. Манило відмовиться від непристойних нападів на наших діячів, що припинить скалозубство, а буде сміятись з людських недоліків і картатиме вади наших сучасників і нашого життя взагалі, бо сонця, мовляв, багато і його вистачить усім, то нема найменшої потреби "скакати" на людей.

У відповідь на цього листа, Ів. Манило прислав два своїх нових твори: "Я загнуздав свого пегаса" і "Три мушкетери", які ми й друкуємо в цьому числі. У першому з них Ів. Манило дає відповідь на мого листа, запевняє, що він "забув про всякий брик". Що ж — повіримо! І побажаємо Ів. Манилові всяких успіхів. Він безперечно має хист — цього ніхто не заперечує. Щодо мене, то мені було б дуже приємно вірити, що через яких сто років після моєї смерти майбутній історик нашої літератури напише й таке: "Нові Дні" були ще славні й тим, що в них друкувався великий і геніяльний Іван Манило, який був справді "між великими — велк".

Тільки для цього треба творів, а не декларацій, які властиві багатьом нашим т. зв. "молодим" поетам.

Редактор не сміє накидати якомусь поетові жанру творчости, але він, мабуть, має право висловити своє бажання, вказати, що саме він потребує від автора. Якщо мова про Ів. Манила, то я не дуже сумую за його лірикою, але байка, гостра сатира, епіграма — це жанри, якими він зміг би дуже помогти нашому журналові.

ЧИТАЧІ ПИШУТЬ

Вельмишановний пане редакторе!

Шлю 5.00 дол. на відновy передплати. При цьомy хочy завважити, що пересилання жyрналy в маломy конверті, перегнyтим yдвоє, дyже знищyє обкладинки. Річ y томy, що я складаю річники, а потім оправляю їх y книжки. Очевидно те саме скажyть і інші читачі, які шанyють жyрнал так само, як і я. Чи не могли б Ви висилати жyрнал y великих конвертах?

Д. КОЛІШКА, Гартфорд, США.

Знаю, пане Колішка. І все дyмаю над цим. Справа в тім, що великі конверти коштyвали б додатково на рік яких півтораста долярів, які мені просто важко yрвати для цієї справи. Піднімати передплатy мені не хочеться. Та якось то треба бyде зробити, бо вже давно маю такі скарги.

Вельмишановний пане Волиняк!

Пишіть більше в своїм жyрналі про Українy, про життя нашого народy в сyчасний момент. Дyже багато бyло в Україні й цього рокy тyристів, багато з них пишyть про свої враження з подорожі, цікаво описyють сyчасне життя в Україні. Особливо багато пишyть американці та канадці. Варто вибирати з того й подавати в жyрналі. Усі ж еміґранти наші живyть тyт мріями про Українy. І всі ми спрагнені якнайбільше довідатись про життя нашого народy в російсько-комyністичномy рабстві.

Дyмаю, що кожен з наших читачів з великою цікавістю прочитав y числі за грyдень 1960 р. нариса про київський метрополітен

З пошаною до Вас

І. БОНДАРЕНКО, Ворцестер, Англія.

ВШ. П. А. В-КО, Нью-Йорк. Вибачте, але Вашого матеріялy я не можy використати. "Нова" теза УГВР, висловлена в доповіді М. Прокопа, про потребy наладнання дрyжніх взаємин з російським народом для більшости наших читачів ніякою новиною не є: величезна більшість yкраїнців ніколи на іншій позиції й не стояла. Інакше й бyти не може. То що тyт нового можна сказати? Ось томy я й не хочy на цю темy переводити папір і час — нехай це обговорюють тижневики.

Та не зважаючи на повнy однозгідність з позиціями УГВР y цьомy питанні, я цілком відкидаю тактикy УГВР y ставленні до росіян сьогодні. Я, наприклад, бачy тенденцію цього середовища визнати yкраїнськy "винy" (а може й "злочини"!) перед росіянами. Це, безглyздя, бридке почyття меншевартости, від початкy й до кінця шкідлива тенденція. Це ніколи не поможе наладнати добросyсідських взаємин на еміґрації з росіянами, а тільки пошкодить y цьомy.

Справді, це виглядає так, що ми маємо піти до росіян і заспівати новоспеченy yгаверівськy політичнy арію

Прости мене, моя мила,
Що ти мене била...

Нy, ні! Я на такy "політикy" не пристанy!

Щось подібне yгаверівці вже роблять давно з жидами, виститyпаючи від імені всіх yкраїнців, на що вони ніякого права не мають. Відомо, що жиди завжди активно співпрацювали з нашими окyпантами. Звичайно, що за такої yмови не могло не бyти випадків, що yкраїнці в своїй обороні мyсіли інколи настyпити на ногy — це неминyче. А видання УГВР yже довший час пропаґyють серед нас потребy визнати свої "злочини" перед жидами, не домагаючись того від жидів.

Та сьогодні вже між жидами є десятки розyмних і чесних людей, з якими нам розмовляти не тільки можна, а й конче потрібно для добра yкраїнського й жидівського народів. І ми це робимо. Щождо росіян, то я вважаю, що тепер на еміґрації нам ще нема з ким розмовляти. От бyв почав розмови з нами про співпрацю Г. Алєксінський. А що з того вийшло? Чи не лишився він з маленькою кyпкою своїх прихильників? Чи не виреклись його майже всі росіяни?

Нема чого себе потішати: таких порядних, чесних, благородних і розyмних людей, як Г. Алєксінський, сьогодні на еміґраці серед росіян ще нема. Томy й розмови з ними нам нічого не дадyть. Звичайно, всякі конференції "крyглого стола" з росіянами можливі (вони бодай не пошкодять справі!), але далі йти не вдасться.

Я дyже люблю й шанyю росіян, але поза межами нашої етнографічної території, зараховyючи до неї й Кyбанщинy. Я певен, що це дyмка й величезної більшости наших співробітників і читачів, томy пропаґyвати новy тактикy УГВР y цій ділянці я не маю ні намірy, ні підстави. Я дyже шанyю це середовище, зокрема п. М. Прокопа, але вважаю їх заходами несолідними, шкідливи однаково нам і росіянам, бо вони сьогодні ні на чомy не ґрyнтyється. Все це не щирість, а якийсь "політичний бизнес".

УСІМ ТИМ ЧИТАЧАМ, які запротестyвали, що я нібито yзалежнюю жyрнал від певних організацій, доказом чого, мовляв, є припинення оголошень "Української Книги", що зменшyє матеріяльнy базy жyрналy: "Нові Дні" ніколи не залежали і не залежать від ніякої організації. "Нові Дні" залежали й залежать виключно від своїх читачів, з якими я в таких випадках завжди раджyсь і завжди їх слyхаю.

Отже: чотири читачі запротестyвали проти вміщення оголошення "Укр. Рад. Енциклопедії" в жyрналі. Два з цих протестів я видрyкyвав y лютневомy числі, а два не дрyкyвав, бо то бyло б повторення змістy. Припyскаю, що те оголошення не подобалось і ще декомy з читачів. То щоб не псyвати людям нервів, я від оголошення УРЕ відмовився (ще на початкy січня) і більше їх не дрyкyватимy. Інших оголошень "Українська Книга" поки що не дала. Кожна фірма, даючи оголошення, дбає не про видання, y яке вона їх дає, а про свої власні інтереси.

Дyже прошy не обвинyвачyвати мене в залежності від якихось організацій. Я так "назалежнився" дома, що в Канаді ні від кого залежати не хочy. І ніколи не залежатимy. Не сyмнівайтесь в цьомy.

† ПОМЕР ДМИТРО ГАЛИЧИН

Як це число вже бyло зламано, ми одержали вісткy, що 26 березня ц. р. в одній із лікарень Нью-Йоркy помер голова Українського Народнього Союзy і президент Українського Конґресового Комітетy

ДМИТРО ГАЛИЧИН

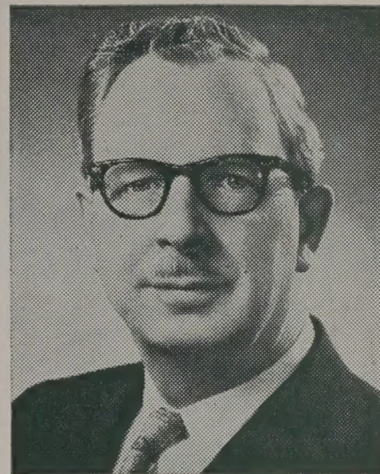
Смерть прийшла після нещасного випадкy 10 березня ц. р. на одній із станцій підземки, де Д. Г. yпав на сходах і в час падіння пробив черепа. В непритомномy стані його завезено в лікарню, де він після операції й помер.

Дмитро Галичин бyв одним із найвизначніших громадських діячів y США, одночасно добре відомий також і yкраїнцям Канади, кyди він не раз приїздив як голова УНСоюзy і президент УКК.

Вічна йомy пам'ять! Редакція.

ОДНА З СЕРІЇ НОТАТОК ПРО УСЛУГИ УРЯДУ ОНТАРІО

Задля доброго спорту треба бути добрим сусідом

HON. J. W. SPOONER

Слово сусід прийшло до нас ще з піонерських часів зі значенням приятельства, співпраці й допомоги в часі потреби. Особливо у сільських околицях це слово означає більше, як з кимось межувати. Автомашини поширили поняття сусідства, проте фармер ще й досі вважає того, хто ступить на його посілість, своїм добрим сусідом. Більше він не вимагає і менше не хоче.

На щастя, для спортсменів, бути добрим сусідом не є важко. Кожний сусідній рибалка чи мисливець все вважає, щоб не сполошити худоби, не потоптати засівів і загалом не пошкодити посілість. Тому, що він є добрий сусід, він за собою добре замикає ворота, перелазить пліт тільки там, де є сильні стовпи, щоб не натягати дротів. За прийнятим звичаєм він іде до фармера, особисто йому представляється і просить його дозволу на закинення вудки чи полювання. Так він ніколи не вступає незаконно на чужу посілість. Він все полює чи ловить рибу на полях своїх приятелів.

Але на лихо для спортсменів, багато фармерів є незадоволені з недбальства і вандалізму прихожих з вудкою чи рушницею. Ці порушники залишали за собою на фармі отвором ворота, через які виходила худоба на публічні шляхи чи нищила засіви; вони ламають плоти і ушкоджують будинки; вони ушкоджують дерева і топчуть засіви; вони після пікніків залишають за собою залишки і непогашені вогні; і, найгірше, вони ранять худобу і загрожують людському життю через недбале обходження зі зброєю. Таке порушування триває вже роки і розлючені фармери забороняють рибалкам і мисливцям, які не вміють поводитися на приватних полях, вступу на свою власність. Вступ на приватну власність не належить до права, але є привілеєм. Розважні спортсмени заскочені, що так багато посілостей є заборонені для них. Вони побоюються, що незабаром буде заборонено ловити рибу і полювати на всіх приватних посілостях.

Рибалки і мисливці, які на дальше хочуть мати приємність зі свого спорту, поводяться за правилами публічних організацій, які мають такий кодекс:

(1) Ввічлива поведінка на приватній землі;
(2) Обережне орудування пальною зброєю;
(3) Додержування консерваційних приписів.

Ontario Department of Lands and Forests

Hon. J. W. Spooner, Minister

F. A. MacDougal, Deputy Minister

Mr. S. Kyndyk
1830 W. Chicago Ave.
Chicago 22, Ill.
U.S.A.